ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

Διπλωματική Εργασία

ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΕΝ ΜΕΣΩ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

του

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ
ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: SMAF 9/10
Επιβλέπων Καθηγητής: κος Γκίνογλου Δημήτρης

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του μεταπτυχιακού διπλώματος στη Λογιστική και Χρηματοοικονομική με την κατεύθυνση στη Λογιστική

Αύγουστος 2011

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία μελετά βιβλιογραφικά το φαινόμενο της παραοικονομίας στην Ελλάδα και την άρρηκτη σχέση της με τη φοροδιαφυγή, κατά τη δύσκολη οικονομική περίοδο που διανύει η χώρα. Αρχικά, δίνεται ο ορισμός της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής και της διαφθοράς και αναλύεται η σχέση τους. Πέραν των δυο αυτών αιτιών, υπάρχουν και άλλοι σοβαροί παράγοντες που προκαλούν την αύξηση της παραοικονομίας. Αυτοί είναι η φορολογική επιβάρυνση, η ένταση των κρατικών περιορισμών στις διάφορες αγορές, το υψηλό ποσοστό αυτοαπασχολούμενων και η ανεργία.

Κατόπιν μελέτης διάφορων εμπερικών ερευνών, παρουσιάζονται τα αποτελέσματά τους σχετικά με το μέγεθος της παραοικονομίας, όχι μόνο της Ελλάδος, αλλά και των υπόλοιπων χωρών του κόσμου, αφού πρόκειται για ένα παγκόσμιο φαινόμενο. Το μερίδιο που καταλαμβάνει η παραοικονομία της χώρας μας ως ποσοστό του ΑΕΠ κυμαίνεται περίπου στο 25%. Χαρακτηριστικά, όμως, όπως οι μεγάλης έντασης περιορισμοί, η διαφθορά και η μη φορολογική συμμόρφωση κάνουν την Ελλάδα όμοια σε σύγκριση με τις χώρες που βρίσκονται σε μεταβατικό στάδιο προς την ελεύθερη αγορά.

Βέβαια, η μη καταγραφή όλων αυτών των δραστηριοτήτων της παράλληλης οικονομίας, έχει ως συνέπεια να είναι ανακριβή τα εθνικά στατιστικά στοιχεία, με αποτέλεσμα οι πολιτικές που σχεδιάζονται να μην είναι αποτελεσματικές. Πέραν τούτου, οι συνέπειες εμφανίζονται τόσο στα μειωμένα έσοδα του κράτους, όσο και στη χειροτέρευση των όρων της αγοράς εργασίας, καθώς και στη συνέχιση των συναλλαγών των πολιτών με το κράτος, στη βάση της ανειλικρίνειας και της διαφθοράς. Ένα μικρό, όμως, ποσοστό παραοικονομίας ίσως να είναι εποικοδομητικό, αφού ενισχύει την κατανάλωση. Έτσι, παρουσιάζονται ορισμένοι τρόποι αντιμετώπισης του φαινομένου της παράλληλης οικονομίας. Αυτοί περιστρέφονται, κυρίως, γύρω από το σχεδιασμό δίκαιων και συνεπών φορολογικών πολιτικών και πολιτκών αύξησης της ευελιξίας των αγορών προϊόντος και εργασίας.

Με αυτή τη λογική, αναπτύσεται και η δομή της εργασίας. Συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο δίνονται οι ορισμοί της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής, της διαφθοράς και παρουσιάζεται η μεταξύ τους σχέση. Στο δεύτερο κεφάλαιο, περιγράφονται οι αιτίες και οι παράγοντες που επιδρούν αυξητικά στο μέγεθός της,

ενώ στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται προσεγγίσεις του μεγέθους της παραοικονομίας, τόσο της Ελλάδας, όσο και των υπόλοιπων χωρών του κόσμου και γίνεται η μεταξύ τους σύγκριση. Στο τέταρτο κεφάλαιο, γίνεται αναφορά στις συνέπειες που έχει η παραοικονομία στην οικονομία και όχι μόνο της Ελλάδας και έτσι, στο πέμπτο κεφάλαιο προτείνονται τρόποι αντιμετώπισης του φαινομένου και ανάπτυξης της χώρας. Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο, γίνεται η σύνοψη της εργασίας και προτείνονται ιδέες για μελλοντική έρευνα.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ii
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ iv
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ & ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ v
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 1
ΟΡΙΣΜΟΙ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ ΚΑΙ ΣΧΕΣΗ ΤΟΥΣ ΜΕ ΔΙΑΦΘΟΡΑ 1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 7
ΑΙΤΙΕΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΙΔΡΟΥΝ ΑΥΞΗΤΙΚΑ 7
2.1 Φοροδιαφυγή- Υψηλοί Φόροι & Κοινωνική Ασφάλιση 8
2.2. Κρατικός Παρεμβατισμός & Περιορισμοί, Δημόσιος Τομέας 16
2.3. Σύνθεση Εργατικού Δυναμικού- Αριθμός Αυτοαπασχολούμενων 19
2.4 Επίπεδο Ευσυνειδησίας Και Κοινωνικοοικονομικών Αξιών 20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 23
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΜΕΓΕΘΩΝ 23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 31
ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ 31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 35
ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ 35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 41
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ 41
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 44

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ & ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Πίνακας 1- Κατηγοριοποίηση Τύπων Δραστηριοτήτων Παραοικονομίας..... 2

Διάγραμμα 1- Ρυθμός Μείωσης Μισθών 17
Διάγραμμα 2- Ρυθμός Μείωσης Μοναδ. Εργατκού Κόστους 17
Διάγραμμα 3- «*Πιστεύετε ότι η φοροδιαφυγή ως απαξίωση του πολίτη στους κανόνες της ηθικής και της συνέπειας στις υποχρεώσεις του, αποτελεί φαινόμενο παρακμής της κοινωνίας;* 21
Διάγραμμα 4- *«Πιστεύω ότι η φοροδιαφυγή είναι ηθική πράξη, όταν το μεγαλύτερο μέρος των φόρων που εισπράττει η Πολιτεία, το σπαταλά άσκοπα.»*..... 21
Διάγραμμα 5- Μέγεθος Παραοικονομίας Αφρικανικών Χωρών..... 26
Διάγραμμα 6- Μέγεθος Παραοικονομίας Ασιατικών Χωρών..... 26
Διάγραμμα 7- Μέγεθος Παραοικονομίας Χωρών Νότιας Αμερικής 27
Διάγραμμα 8- Μέγεθος Παραοικονομίας Ευρωπαϊκών Χωρών Μεταβατικού Σταδίου..... 28
Διάγραμμα 9- Μέγεθος Παραοικονομίας Χωρών ΟΟΣΑ 28
Διάγραμμα 10- Διαχρονική Μεταβολή Μεγέθους Παραοικονομίας Ελλάδας..... 29

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΟΡΙΣΜΟΙ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ ΚΑΙ ΣΧΕΣΗ ΤΟΥΣ ΜΕ ΔΙΑΦΘΟΡΑ

Η **παραοικονομία** είναι ένα φαινόμενο που παίρνει ολοένα και μεγαλύτερες διαστάσεις τις τελευταίες δεκαετίες όχι μόνο σε χώρες αναπτυσσόμενες και σε εκείνες που βρίσκονται σε στάδιο μετάβασης, αλλά ακόμα και στις ανεπτυγμένες χώρες. Στη βιβλιογραφία χρησιμοποιούνται διάφορα ονόματα, όπως άτυπη (informal), ανεπίσημη (unofficial), αντικανονική (irregular), παράλληλη (parallel), υπόγεια (second underground & subterranean), κρυφή (hidden), αόρατη (invisible), μη καταγεγραμμένη (unrecorded) σκιώδης (shadow) και μαύρη (black) οικονομία (Frey & Schneider, 2000). Εξαιτίας της πολυπλοκότητας της έννοιας δεν υπάρχει ένας μοναδικός ορισμός.

Η παραοικονομία αναπτύσσεται διαχρονικά βάσει της «αρχής του τρεχούμενου νερού», όπως αναφέρει ο Scneider (2002), δηλαδή προσαρμόζεται στις αλλαγές στους φόρους, στις ποινές που επιβάλλονται από τις φορολογικές αρχές και στην ηθική αντίληψη. Εξάλλου, ακόμα και το γεγονός ότι οι μελετητές αναφέρονται σε αυτή χρησιμοποιώντας όλα τα παραπάνω ονόματα, αποδεικνύει την πολυδιάστατη εικόνα αυτού του φαινομένου.

Οι πιο ακριβείς και οι πιο διαδεδομένοι ορισμοί συνδέουν την παραοικονομία με το επίσημο εθνικό εισόδημα. Παρακάτω αναφέρονται ορισμένοι από αυτούς:

«όλες οι τρέχουσες οικονομικές δραστηριότητες που συνεισφέρουν στο επίσημο υπολογιζόμενο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν- Gross National Product» (Schneider, 2002)

«βασισμένη στην αγορά παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, είτε νόμιμη είτε παράνομη, που διαφεύγει του εντοπισμού για τον υπολογισμό των επίσημων εκτιμήσεων του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος-Gross Domestic Product». (Smith, 1994 as cited in Schneider, 2002).

«τα χαρακτηριστικά της κάθε ξεχωριστής παραοικονομίας καθορίζονται από τους συγκεκριμένους θεσμικούς κανόνες που τα μέλη της παρακάμπτουν» (Feige, 1990 as cited in Fleming, Roman, Farrell, 2000).

Σε γενικές γραμμές, θα μπορούσε κανείς να πει ότι η παραοικονομία είναι μια συνειδητή αντίδραση του πολίτη προς τον ανεπιθύμητο για εκείνον κρατικό και θεσμικό παρεμβατισμό. Σε κάθε περίπτωση, αυτές οι μη καταγεγραμμένες δραστηριότητες αποτελούνται από παράνομες δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα εμπόριο ναρκωτικών και όπλων, από νόμιμες δραστηριότητες με κάποιο παράνομο συστατικό, όπως είναι η αδήλωτη εργασία, οι αμοιβές από ιδιαίτερα μαθήματα, αλλά και από καθόλα νόμιμες δραστηριότητες όπως είναι για παράδειγμα η σπιτική παραγωγή (Fleming, Roman, Farrell, 2000), οι αμοιβές σε είδος λόγω αλληλοβοήθειας.

Τέτοιου είδους ενέργειες, εκ μέρους των πολιτών μιας χώρας και δη της Ελλάδας, έχουν ως σκοπό να αποκρύψουν από τις δημόσιες αρχές τις εν λόγω δραστηριότητες προκειμένου να αποφύγουν τη φορολογία, τους κανονισμούς και ενδεχόμενες ποινές. Όλο αυτό, έχει ως συνέπεια την αδυναμία καταγραφής του συνολικού προϊόντος της οικονομίας. Από τον πίνακα (Πίνακας 1- Κατηγοριοποίηση Τύπων Δραστηριοτήτων Παραοικονομίας) που ακολουθεί, μπορεί κανείς να παρατηρήσει ότι η παραοικονομία αφορά τόσο ενχρήματες όσο και μη συναλλαγές.

Πίνακας 1- Κατηγοριοποίηση Τύπων Δραστηριοτήτων Παραοικονομίας

Είδος Δραστηριότητας	**Χρηματικές Συναλλαγές**		**Μη Χρηματικές Συναλλαγές**	
<u>Παράνομες Δραστηριότητες</u>	Εμπόριο κλεμμένων αγαθών, εμπόριο και παραγωγή ναρκωτικών, εμπόριο λαθραίων και νοθεία, τζόγος		Ανταλλαγές: ναρκωτικών, κλεμμένων αγαθών, λαθραίων κλπ. παραγωγή ή καλλιέργεια ναρκωτικών για ιδία χρήση, κλοπή για ιδία χρήση	
	Φοροδιαφυγή	**Φοροαποφυγή**	**Φοροδιαφυγή**	**Φοροαποφυγή**
<u>Νόμιμες Δραστηριότητες</u>	Αδήλωτο εισόδημα από αυτοαπασχόληση, ημερομίσθια, μισθοί και περουσιακά στοιχεία από αδήλωτη	Εκπτώσεις προς εργαζομένους, πρόσθετες παροχές	Ανταλλαγές νόμιμων υπηρεσιών και αγαθών	Όλες οι εργασίες «κάντο μόνος σου-do it yourself» και η αλληλοβοήθεια

	εργασία που σχετίζεται με νόμιμες υπηρεσίες και αγαθά			μεταξύ γνωστών και φίλων

Πηγή: Schneider, 2002

Φοροδιαφυγή (tax evasion), από την άλλη, αποκαλείται η καθ' οποιονδήποτε τρόπο παράνομη απόκρυψη φορολογητέας ύλης ενός φυσικού ή νομικού προσώπου. Θεωρείται παράνομη και έντονα αντικοινωνική συμπεριφορά και συνιστά το αδίκημα της μη καταβολής του οφειλόμενου φόρου με την παραβίαση ή καταστρατήγηση του νόμου. Μπορεί να εμφανιστεί με δύο τρόπους: Πρώτον, αποκρύπτοντας εισοδήματα από διάφορες πηγές με σκοπό την πληρωμή χαμηλότερου φόρου και δεύτερον, εμφανίζοντας υπερβολικές ή πλαστές δαπάνες, ώστε να σημειωθεί όφελος από εκπτώσεις φόρου.

Η φοροδιαφυγή εντοπίζεται εύκολα σε εισοδήματα που προέρχονται από μισθωτές υπηρεσίες ή εκμετάλλευση ακινήτων, λόγω της ευκολίας διασταύρωσης στοιχείων (δηλαδή γίνεται σύγκριση εσόδου από τον ένα συμβαλλόμενο και δαπάνης από τον άλλο), ενώ είναι δύσκολο να εντοπισθούν σε πηγές όπως είναι τα ελεύθερα επαγγέλματα. Παραδείγματα, αποτελούν οι καλλιτέχνες, δικηγόροι, σχεδιαστές μόδας με ατελιέ, γιατροί που συνεργάζονται με ιδιωτικά νοσοκομεία και κλινικές και υπερχρεώνουν δαπάνες για ιατρικές εξετάσεις και χειρουργικές επεμβάσεις που δικαιολογούνται από τα ασφαλιστικά ταμεία, κέντρα διασκέδασης, συνεργεία αυτοκινήτων, γυμναστήρια, πολιτικοί μηχανικοί, αγρότες που έχουν λάβει επιδοτήσεις, αλλά και άνεργοι που εισπράττουν επίδομα ανεργίας και παράλληλα απασχολούνται με «μαύρη» εργασία. Επίσης, ξενοδοχεία και εργοστάσια που έχουν ενταχθεί σε επιδοτούμενα επενδυτικά προγράμματα, αλλά δεν πραγματοποιούν τις επενδύσεις, Νομαρχίες και Δήμοι που εμφανίζουν πολύ μεγαλύτερες δαπάνες για την εκτέλεση έργων με τη χρήση εικονικών τιμολογίων.

Στις εμπορικές επιχειρήσεις, συνήθως η φοροδιαφυγή αντιμετωπίζεται με επιτόπου ελέγχους, αλλά και διασταυρώσεις. Στις περιπτώσεις που είναι δύσκολη η διασταύρωση, υπολογίζεται ένα τεκμαρτό εισόδημα, ενώ κατά καιρούς αναπροσαρμόζονται τα τεκμήρια διαβίωσης. Βέβαια, πρέπει να υπογραμμιστεί ο διαχωρισμός της φοροδιαφυγής από την φοροαποφυγή (tax avoidance). Η βασική διαφορά τους έγκειται στο ότι η πρώτη συνιστά κολάσιμη πράξη ενώ η δεύτερη όχι.

Σύμφωνα με τον Γεωργακόπουλο (1997), φοροδιαφυγή, λοιπόν, είναι:

« κάθε παράνομη πράξη ή παράλειψη του φορολογούμενου με την οποία επιδιώκεται η μείωση της φορολογικής του επιβάρυνσης ή η αποφυγή καταβολής του φόρου. Η φοροδιαφυγή αποτελεί καταστρατήγηση του γράμματος και του πνεύματος του φορολογικού νόμου».

Οι αρνητικές παρενέργειες της φοροδιαφυγής είναι ότι στερεί πολύτιμα έσοδα από το κράτος, διατηρεί ΄΄τεχνητά΄΄ στη ζωή μη βιώσιμες επιχειρήσεις, στρεβλώνει την αγορά εργασίας ωθώντας προς δραστηριότητες με μεγαλύτερες δυνατότητες απόκρυψης εισοδημάτων και εισάγει «οριζόντιες» ανισότητες διαφοροποιώντας το καθαρό εισόδημα φορολογουμένων με το ίδιο προ φόρου εισόδημα. Όλα τα αρνητικά στοιχεία, ως αποτελέσματα της φοροδιαφυγής, επιβεβαιώνουν την άποψη ότι ο προοδευτικός πολιτικός δεν έχει κανένα λόγο να αντιμετωπίζει τη φοροδιαφυγή με αδιαφορία. Αντίθετα, έχει κάθε λόγο να εργαστεί μεθοδικά για την καταπολέμηση αυτού του ευρύτατα διαδεδομένου, αλλά βαθύτατα αντικοινωνικού φαινομένου.

Όπως μπορεί κανείς να αντιληφθεί, υπάρχει άμεση σχέση της παραοικονομίας με τη φοροδιαφυγή και τη διαφθορά. Πολλοί είναι εκείνοι που λανθασμένα ταυτίζουν την παραοικονομία με τη φοροδιαφυγή. Από τους ορισμούς που δόθηκαν παραπάνω, θα μπορούσε κανείς να σημειώσει ότι η φοροδιαφυγή είναι η αδήλωτη οικονομία, ενώ η παραοικονομία αποτελεί μη καταγραφόμενη οικονομία. Το μόνο σίγουρο είναι ότι η φοροδιαφυγή είναι ευρύτερη της παραοικονομίας και συμβαίνει πάντα σε αυτή (φόροι, εισοδήματα, κοινωνική ασφάλιση). Με άλλα λόγια, η παραοικονομία υπάρχει εν μέρει ως ένας τρόπος για την αποφυγή φόρων (Schneider, 2002), αφού όλες αυτές οι δραστηριότητες που πραγματοποιούνται στην παράλληλη οικονομία θα ήταν φορολογίσιμες αν δηλωνόταν στις επίσημες αρχές.

Γύρω από το θέμα της διαφθοράς, υπάρχει αρκετή βιβλιογραφία και η έννοια της μπορεί να οριστεί ως:

«Η σκόπιμη μη συμμόρφωση με την αρχή του πλήρους ανταγωνισμού προς ιδίο όφελος ή προς όφελος σχετιζόμενων ατόμων» (Tanzi, 1998 as cited in Schneider, 2002).

Αναφορικά με τη χώρα μας, είναι η πιο διεφθαρμένη ανάμεσα στις χώρες της ΕΕ μαζί με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, σύμφωνα με τα ετήσια αποτελέσματα του Διεθνή Δείκτη Αντίληψης περί Διαφθοράς 2010- Corruption Perception Index (Transparency International Organisation, 2010) . Η έρευνα διεξήχθει σε 178 χώρες σε όλο τον κόσμο και μέτρησε το βαθμό της διαφθοράς που πιστεύεται ότι υπάρχει ανάμεσα σε δημόσιους υπαλλήλους και πολιτικούς, σε μια κλίμακα από το 0 έως το

10, όπου το 10 συμβολίζει την απολύτως υγιή χώρα. Τα αποτελέσματα ήταν όμοια με εκείνα προηγούμενων ετών, δηλαδή η Δανία θεωρείται η λιγότερο διεφθαρμένη χώρα ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες σκοράροντας 9,3 βαθμούς, ακολουθούμενη από τη Φιλανδία και τη Σουηδία, οι οποίες βαθμολογήθηκαν με 9,2 βαθμούς και την Ολλανδία με 8,8 βαθμούς. Στο άλλο άκρο, βρίσκεται η Ελλάδα όπου έλαβε 3,5 βαθμούς, και φαίνεται να είναι πιο διεφθαρμένη ακόμα και από τη Βουλγαρία (3,6), τη Ρουμανία (3,7) και την υποψήφια προς ένταξη Τουρκία (4,4).

Η χαμηλή βαθμολογία της Ελλάδας αποδεικνύει ότι η είσοδός της στην Ευρωπαϊκή Ένωση δε σήμαινε αυτόματα τη μείωση της διαφθοράς κι αυτό επιβεβαιώνεται ακόμα και από το γεγονός ότι η Τουρκία, που δεν είναι στην ΕΕ, εμφανίζει μικρότερη διαφθορά από την Ελλάδα. Το δυσάρεστο, βέβαια, είναι ότι η δωροδοκία και η διαφθορά ήταν πάντα αναπόσπαστο κομμάτι της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας, εξαιτίας του πατερναλιστικού κράτους, όπου οι πελατειακές σχέσεις αποτελούσαν και εξακολουθούν να αποτελούν καθημερινή πρακτική στην παροχή των δημόσιων υπηρεσιών προς τους Έλληνες πολίτες. Μια ειδική αναφορά που δημοσιεύθηκε το 2009 από τη γενική επιθεώρηση της δημόσιας διοίκησης, επισήμανε ότι οι πολεοδομίες, τα δημόσια νοσοκομεία και οι Ο.Τ.Α είναι οι τομείς όπου εντοπίζεται η περισσότερη διαφθορά στην Ελλάδα (www.euobserver.com). Παρ'όλα αυτά, οι Βρυξέλλες έχουν αναπτύξει έναν ειδικό μηχανισμό ελέγχου για τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία. Κάτι τέτοιο δεν ισχύει για την περίπτωση της Ελλάδος, η οποία εμφανίζει χαμηλή απόδοση στην προσπάθειά της να αμβλύνει τη διαφθορά των δημόσιων υπαλλήλων και των πολιτικών της, φαινόμενο μείζονος σημασίας την περίοδο αυτή που γίνονται πάμπολλες μεταρρυθμίσεις και αλλαγές προκειμένου να επιβιώσει η Ελλάδα από την οικονομική και όχι μόνο κρίση.

Υπάρχει μια διαφωνία, όμως, στη βιβλιογραφία ως προς το αν η παραοικονομία είναι υποκατάστατο της διαφθοράς ή συμπληρωματική της. Πιο συγκεκριμένα, ο Rose- Ackerman, 1997, υποστηρίζει πως πολιτικές που έχουν ως στόχο την απελευθέρωση του ξένου εμπορίου και την κατάργηση εμποδίων εισόδου στη βιομηχανία, προωθούν τον ελεύθερο ανταγωνισμό και μειώνουν τη διαφθορά· κατ'επέκταση, οι εταιρίες θα δραστηριοποιούνται περισσότερο στην επίσημη οικονομία, όπου θα είναι σε θέση να έχουν πρόσβαση σε κεφάλαια στην τιμή της αγοράς (Schneider, 2002). Από την άλλη, οι έρευνες που μελετήθηκαν για αυτή την εργασία, υποστηρίζουν ότι μια μείωση μιας ποσοστιαίας μονάδας της διαφθοράς

(αύξηση του μεγέθους) οδηγεί σε αύξηση της παραοικονομίας από 5 έως 8% και έτσι χώρες με μεγάλη διαφθορά, έχουν μεγαλύτερα μεγέθη παραοικονομίας.

Το παραπάνω τονίζει τη συμπληρωματική ιδιότητα της διαφθοράς στην παραοικονομία. Υπάρχουν διάφορα είδη διαφθοράς. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν οι μειώσεις κοστών, η παράβλεψη διαδικασιών για έκδοση επαγγελματικής άδειας, η πιο εύκολη και άμεση πρόσβαση σε δημόσια αγαθά και υπηρεσίες, η διανομή επιχορηγήσεων και επιδοτήσων, τα φορολογικά κίνητρα, οι προσλήψεις και οι προαγωγές σε θέσεις του δημόσιου τομέα. Οι οικονομικές συνέπειες, όμως, ειδικά για την Ελλάδα, είναι τεράστιες και παίρνουν τη μορφή της μη προσέλκυσης ξένων επενδύσεων, της μείωσης του ρυθμού ανάπτυξης, της διαστρέβλωσης του ανταγωνισμού και το πιο σημαντκό, της δημιουργίας δραστηριοτήτων παραοικονομίας (Katsios, 2006). Έτσι, ο Katsios (2006) υποστηρίζει πως το μέγεθος της ελληνικής διαφθοράς και το γεγονός ότι είναι τόσο διοικητική όσο και πολιτική, επηρεάζοντας όλα τα επίπεδα των κυβερνητικών δραστηριοτήτων και των πεδίων ευθυνών, είναι συμπληρωματικά της μεγάλης παραοικονομίας και του μεγάλου δημόσιου χρέους της Ελλάδας. Επιπλέον, σημειώνει πως ένας λόγος που οι επιχειρηματίες καταφεύγουν στην παραοικονομία δεν είναι η αποφυγή πληρωμής φόρων, αλλά η αποφυγή της μεγάλης γραφειοκρατίας και της διαφθοράς, συνεπώς η παραοικονομία γίνεται συμπληρωματική του διεφθαρμένου κράτους.

Αναφορικά με τη σχέση διαφθοράς- φοροδιαφυγής, αυτή είναι ευκόλως αντιλήψιμη. Το γεγονός ότι οι πολίτες της Ελλάδος καταφεύγουν στη φοροδιαφυγή και από την άλλη, το ότι οι αρμόδιες αρχές δεν είναι σε θέση να τη μειώσουν, περιγράφει το διεφθαρμένο χαρακτήρα τόσο του συστήματος όσο και των ίδιων των πολιτών. Μια από τις προτάσεις του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, λοιπόν, σε σχέση με το περίπλοκο φορολογικό σύστημα, είναι να κινηθεί η Ελλάδα προς την κατεύθυνση της βελτίωσης της διαφάνειας μέσω εντατικών ελέγχων και επιβολής προστίμων, ειδικά στους ελεύθερους επαγγελματίες, με σκοπό να διασφαλίσουν ότι οι τελευταίοι καταβάλλουν το μερίδιο του φόρου που τους αναλογεί (International Monetary Fund Report, 2008). Συμπερασματικά, θα μπορούσε κανείς να πει ότι δυο παράγοντες που επιδρούν αυξητικά στην ύπαρξη της παράλληλης οικονομίας είναι η φοροδιαφυγή και η διαφθορά. Στην ενότητα που ακολουθεί παρουσιάζονται αναλυτικά οι αιτίες που προκαλούν και αυξάνουν την παραοικονομία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2
ΑΙΤΙΕΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΙΔΡΟΥΝ ΑΥΞΗΤΙΚΑ

Ως κυριότερες αιτίες ύπαρξης αυτού του φαινομένου θεωρούνται:

- Ο βαθμός του κρατικού παρεμβατισμού (περιορισμοί, αλλαγές νόμων, μέγεθος δημόσιου τομέα)
- Η κρατική γραφειοκρατία
- Η υψηλή φορολογική επιβάρυνση (φόροι, εισφορές κοινωνικής ασφάλισης)
- Η φοροδιαφυγή
- Το υψηλό ποσοστό των ελεύθερων επαγγελματιών στην οικονομία, σε σχέση με το ποσοστό εκείνων οι οποίοι προσφέρουν εξαρτημένη εργασία
- Η ανεργία
- Το επίπεδο ευσυνειδησίας και κοινωνικοοικονομικών αξιών των ηγετών και των μελών της κοινωνίας
- Η ύπαρξη «βρώμικου» χρήματος το οποίο μπορεί να προέρχεται από ναρκωτικά, πορνεία, εμπόριο όπλων, καταχρήσεις δημοσίου χρήματος, κ.ά.
- Η μη ορθολογική χρησιμοποίηση εκ μέρους του κράτους του προϊόντος των φορολογιών
- Η επιεικής τιμωρία των παρανομούντων

Από την άλλη, ενδείκτες παραοικονομίας αποτελούν ο ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ, ο λόγος της συμμετοχής του εργατικού δυναμικού στην επίσημη οικονομία και η αναλογία της ρευστότητας της εκάστοτε χώρας (Dell'Anno, Gómez- Antonio & Alañon- Pardo, 2007).

Από όλα τα παραπάνω, έχει βρεθεί σε διάφορες έρευνες ότι οι πιο σημαντικές αιτίες για τη δημιουργία παραοικονομίας σε πολλές χώρες είναι η φορολογική επιβάρυνση (fiscal burden), οι πολλοί ελεύθεροι επαγγελματίες και οι κρατικοί περιορισμοί. Για την Ελλάδα πιο συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι οι τρεις πιο σημαντικές αιτίες είναι η ανεργία, ο μεγάλος αριθμός αυτοαπασχολούμενων και οι κοινωνικές εισφορές ως κομμάτι της φορολογικής επιβάρυνσης (Dell'Anno, Gómez- Antonio & Alañon- Pardo, 2007).

Η ύπαρξη υψηλού ποσοστού παραοικονομίας καθιστά αναποτελεσματικές τις περισσότερες πολιτικές, αφού τα μέτρα οικονομικής πολιτικής επηρεάζουν μόνο εκείνους που δεν παραοικονομούν. Έτσι εξηγείται, γιατί η πολιτική περιορισμού των εισοδημάτων και της ζήτησης οδηγεί, τελικά, σε μείωση του εισοδήματος και της ζήτησης μόνον εκείνων που προσφέρουν εξαρτημένη εργασία (μισθωτοί). Δεν έχουν άδικο, συνεπώς, εκείνοι οι οποίοι υποστηρίζουν ότι το κόστος των σταθεροποιητικών προγραμμάτων και των προγραμμάτων σύγκλισης επιβαρύνονται κυρίως οι μισθωτοί και οι συνταξιούχοι.

2.1 Φοροδιαφυγή- Υψηλοί Φόροι & Κοινωνική Ασφάλιση

Η φοροδιαφυγή, όπως προαναφέρθηκε, είναι το σύνολο των παράνομων ενεργειών των ιδιωτικών φορέων, με τις οποίες αποβλέπουν στη μείωση ή εξάλειψη της φορολογικής τους υποχρέωσης (δηλαδή την πληρωμή φόρων). Επειδή οι φόροι είναι μονομερείς παροχές των ιδιωτικών φορέων προς τους δημόσιους και δεν συντρέχει αντίστοιχη ειδική αντιπαροχή, η φοροδιαφυγή αποτελεί αντίδραση από την πλευρά των φορολογουμένων προς το κράτος.

Τέτοιες παράνομες ενέργειες είναι, για παράδειγμα, η παράλειψη υποβολής δήλωσης, η δήλωση στη φορολογούσα αρχή (Δ.Ο.Υ) μικρότερου εισοδήματος από το πραγματοποιηθέν κατά τον υπολογισμό του φόρου εισοδήματος, η δήλωση περιουσίας μικρότερης της πραγματικής, η απόκρυψη πωλήσεων από τις επιχειρήσεις, με σκοπό τη μείωση των οφειλόμενων έμμεσων φόρων, η εμφάνιση από τις επιχειρήσεις ακαθάριστων εσόδων (τζίρος) μικρότερων από τα πραγματοποιηθέντα κατά τον υπολογισμό του φόρου κατανάλωσης, η λαθραία εισαγωγή ειδών από το εξωτερικό για να μη πληρωθούν δασμοί κλπ.

Η φοροδιαφυγή, δυστυχώς, υπάρχει σε όλες τις χώρες, και ειδικά στην Ελλάδα, η έκταση της όμως εξαρτάται από διάφορους παράγοντες. Οι παράγοντες αυτοί ενδεικτικά είναι :

i. Το μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού.

Όσο υψηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού, τόσο υψηλότερο είναι και το επίπεδο της φορολογικής του συνείδησης και τόσο μικρότερη η τάση για φοροδιαφυγή. Αντίθετα, όταν το μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού είναι χαμηλό, οι φορολογούμενοι δεν έχουν συνείδηση του γεγονότος ότι τα έσοδα από τους φόρους

διατίθενται για τη χρηματοδότηση του κόστους παραγωγής των δημόσιων αγαθών (παιδεία, υγεία, ασφάλεια κλπ) , τα οποία ικανοποιούν συλλογικές ανάγκες.

ii. Το επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης του ατόμου σε σχέση με το εισόδημα του.

Όσο μεγαλύτερο είναι το ύψος της επιβάρυνσης από ένα φόρο, τόσο μεγαλύτερο είναι το όφελος ενός φορολογούμενου από τη φοροδιαφυγή. Όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο της μέσης φορολογικής επιβάρυνσης του φορολογούμενου, τόσο μεγαλύτερη είναι η τάση του για φοροδιαφυγή, γιατί ο περιορισμός της ικανοποίησης των ατομικών του αναγκών (διατροφή – ένδυση – διασκέδαση κλπ) είναι περισσότερο αισθητός και το όφελος από το ποσό του φόρου, που ενδέχεται να εξοικονομήσει, αντισταθμίζει τον κίνδυνο που συνεπάγεται η τυχόν αποκάλυψη της φοροδιαφυγής.

iii. Ο τρόπος κατανομής των φορολογικών βαρών.

Όσο περισσότερο η κατανομή των φορολογικών βαρών ανταποκρίνεται στην κρατούσα αντίληψη περί κοινωνικής δικαιοσύνης, τόσο μικρότερη είναι η τάση για φοροδιαφυγή και αντίστροφα. Πράγματι, όταν παραβιάζεται η αρχή της δίκαιης κατανομής των φορολογικών βαρών, με τη χορήγηση αδικαιολόγητων φορολογικών απαλλαγών και εξαιρέσεων σε ορισμένες κατηγορίες ιδιωτικών φορέων, τότε:

- καλλιεργείται το αίσθημα της αδικίας μεταξύ των φορολογούμενων και ενισχύεται η επιθυμία τους να εξομοιωθούν φορολογικά και με οποιοδήποτε τρόπο με τους απαλλασσόμενους από το φόρο,
- αυξάνει το επίπεδο της συνολικής φορολογικής επιβάρυνσης των φορολογούμενων, εφόσον, με δεδομένα τα φορολογικά έσοδα, τα ποσά που θα κατέβαλαν όσοι απαλλάσσονται από τη φορολογία θα πρέπει να καταβληθούν από τους υπόλοιπους ιδιωτικούς φορείς, και
- δημιουργούνται άνισοι όροι ανταγωνισμού μεταξύ ευνοουμένων και μη επιχειρήσεων, εφόσον οι φόροι γενικά επηρεάζουν τα σχέδια παραγωγής και επενδύσεων όλων των ιδιωτικών παραγωγικών μονάδων.

iv. Η διάρθρωση του φορολογικού συστήματος.

Το είδος και η ταμιευτική σπουδαιότητα των φόρων, που απαρτίζουν το φορολογικό σύστημα μιας χώρας, προσδιορίζουν επίσης την έκταση της φοροδιαφυγής. Έτσι, αν το φορολογικό σύστημα κυριαρχείται από άμεσους φόρους (πχ φόρος εισοδήματος), τότε η τάση για φοροδιαφυγή είναι μεγαλύτερη, γιατί οι ιδιωτικοί φορείς έχουν περισσότερες ευκαιρίες για να αποκρύψουν τη φορολογητέα ύλη: τα μεν νοικοκυριά (ελεύθεροι επαγγελματίες κλπ.) δηλώνοντας εισόδημα

μικρότερο από το πραγματοποιηθέν, οι δε επιχειρήσεις μεταφέροντας ένα μέρος από τα κέρδη τους σε λογαριασμούς αποσβέσεων, εξόδων παραστάσεως, έρευνας κ.ο.κ.

Αντίθετα, αν το φορολογικό σύστημα κυριαρχείται από έμμεσους φόρους, η τάση για φοροδιαφυγή είναι μικρότερη, διότι ο έλεγχος των φορολογικών οργάνων είναι αποτελεσματικότερος, οι φορολογούμενες μονάδες είναι λιγότερες (μόνο οι ιδιωτικές επιχειρήσεις) και επιπλέον, είναι υποχρεωμένες να τηρούν λογιστικά βιβλία, από τα οποία προκύπτει η φορολογητέα ύλη (π.χ. ΦΠΑ). Στην Ελλάδα βέβαια δεν ισχύει ο παραπάνω κανόνας διότι ενώ οι έμμεσοι φόροι είναι πιο σημαντικοί από τους άμεσους ,η φοροδιαφυγή κινείται σε πολύ υψηλά επίπεδα λόγω του πολύ κακού και αποτελεσματικού φορολογικού μας συστήματος και των διαφθαρμένων οργάνων του ελεγκτικού μηχανισμού.

v. Ο τρόπος διαχείρισης του δημόσιου χρήματος.

Όσο συνετότερη είναι η διαχείριση των φορολογικών εσόδων από το κράτος, τόσο ασθενέστερη είναι η τάση των φορολογούμενων για φοροδιαφυγή, γιατί τόσο μεγαλύτερη είναι η εμπιστοσύνη των ιδιωτικών φορέων στη θέληση και την ικανότητα του κράτους να ικανοποιεί συλλογικές ανάγκες. Αντίθετα, η σπατάλη του δημόσιου χρήματος διαβρώνει τη φορολογική συνείδηση των ιδιωτικών φορέων, δεδομένου ότι η σωστή φορολογική τους συμπεριφορά δεν εκτιμάται από το κράτος.

vi. Ο βαθμός οργάνωσης της αγοράς και των επιχειρήσεων.

Όταν η οικονομία είναι οργανωμένη κατά τέτοιο τρόπο, ώστε ένα σημαντικό μέρος των συναλλαγών να γίνεται σε είδος (π.χ. βάφει κάποιος το σπίτι του γείτονα και με τη σειρά του ο γείτονας του διορθώνει προβλήματα αποχέτευσης που τυχόν να υπάρχουν), η δυνατότητα φοροδιαφυγής είναι μεγαλύτερη από ότι σε μία οικονομία όπου όλες οι συναλλαγές γίνονται με χρήματα. Επίσης, όταν έχουμε πολλές μικρές επιχειρήσεις, που κυρίως δεν είναι οργανωμένες λογιστικά όσο μία μεγάλη επιχείρηση, τότε η τάση για φοροδιαφυγή είναι μεγαλύτερη. Και αυτή είναι ακριβώς η χαρτογράφηση της ελληνικής αγοράς.

vii. Το ύψος των ποινών που επιβάλλονται.

Όσο λιγότερες είναι οι ποινές που επιβάλλονται, τόσο μεγαλύτερη είναι η τάση για φοροδιαφυγή και αντίστροφα.

viii. Η ικανότητα της φορολογούσας αρχής.

Σημαντικό ρόλο παίζουν ο βαθμός οργάνωσης των φοροτεχνικών υπηρεσιών, η ποιότητα των φοροτεχνικών οργάνων, το σύστημα που χρησιμοποιείται για τη βεβαίωση και είσπραξη των φόρων, η λογιστική οργάνωση των υπηρεσιών. Όταν τα

στελέχη των φοροτεχνικών υπηρεσιών (εφορία, ΣΔΟΕ κλπ) είναι μορφωμένα και ικανά, μπορούν να διαμορφώσουν ένα φορολογικό σύστημα που να περιορίζει τον κίνδυνο φοροδιαφυγής, και να οργανώσουν ορθολογικά τις υπηρεσίες αυτές, χρησιμοποιώντας τον κατάλληλο μηχανολογικό εξοπλισμό και ειδικευμένο προσωπικό.

Παραπάνω, παρουσιάστηκαν οι αιτίες φοροδιαφυγής. Στη συνέχεια, αναφέρονται οι επιδράσεις της φοροδιαφυγής στην ελληνική οικονομία:

i. Παραβιάζεται η βασική αρχή της δίκαιης κατανομής των φορολογικών βαρών.
ii. Η ύπαρξη μεγάλης φοροδιαφυγής δεν επιτρέπει την είσπραξη αρκετών εσόδων για την ικανοποιητική και εύρρυθμη λειτουργία του δημοσίου τομέα.
iii. Δημιουργούνται σοβαρές κοινωνικές αδικίες και η χώρα οδηγείται σε αναδιανομή του εισοδήματος, το οποίο μεταβαίνει από τους ηθικούς φορολογούμενους στους φοροδιαφυγόντες πολίτες. Και ακριβώς επειδή οι φοροδιαφεύγοντες ανήκουν κυρίως στις ανώτερες οικονομικές τάξεις, η αναδιανομή αυτή του εισοδήματος δεν είναι επιθυμητή από την κοινωνία, καθώς οξύνονται ακόμα περισσότερο οι διαφορές του πλούτου.
iv. Οι φορείς άσκησης δημοσιονομικής πολιτικής αδυνατούν να χρησιμοποιήσουν το φορολογικό σύστημα αποτελεσματικά για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας, γιατί εξασθενίζει η αποτελεσματικότητα των νόμιμων απαλλαγών που χορηγούνται ως κίνητρα για την προώθηση αυτού του στόχου.
v. Το κράτος ενδέχεται να αντιμετωπίσει ταμειακές δυσχέρειες. Όπως συμβαίνει στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια και αυτό έχει οδηγήσει σε αύξηση των φόρων, σε κρατικό δανεισμό ή/και σε μείωση των κρατικών δαπανών (μικρότερες αυξήσεις σε μισθούς, μείωση δαπανών για παιδεία κλπ). Το τελευταίο είναι πολύ σημαντικό, καθώς μια μείωση των επενδύσεων στην Παιδεία, έχει σοβαρές συνέπειες στην ανάπτυξη της Ελλάδας, αφού δε θα υπάρχουν αξιόλογοι επιστήμονες να κάνουν έρευνες επί κοινωνικών και οικονομικών θεμάτων και να προτείνουν επικοδομητικές λύσεις, όχι μόνο βραχυπρόθεσμα για την έξοδο της Ελλάδας από τη φάση της ύφεσης, αλλά και μέσα από μια πιο μακροπρόθεσμη προοπτική, για την πορεία και ανάπτυξη της Ελλάδας ως χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ΟΟΣΑ.

Αναφορικά με το μέγεθος της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα, εκτιμάται ότι πλησιάζει τα 30 δισ. ευρώ τον χρόνο, ποσό που υπερβαίνει το έλλειμμα του προϋπολογισμού το 2010 της γενικής κυβέρνησης, με βάση τις μελέτες οργανισμών όπως ο ΟΟΣΑ, το ΔΝΤ, η Τράπεζα της Ελλάδας, το ΚΕΠΕ, το ΙΟΒΕ κ.λπ. Μελέτη της Ε.Ε. δείχνει ότι την περίοδο 2000-2006 το ελληνικό δημόσιο δεν εισέπραξε το 30% του ποσού ΦΠΑ που έπρεπε να εισέλθει στο ταμείο του, ενώ μόνον για το 2006 η φοροδιαφυγή από τον ΦΠΑ εκτιμήθηκε σε 6,5 δισ. ευρώ (Hellenic Ministry of Finance Report 2010, Οικονομικό Δελτίο 2011).

Επίσης, περίπου 35 δισ. ευρώ καταλογισθέντα ποσά φόρων, τελών και λοιπών δημόσιων εσόδων παρέμειναν ανείσπρακτα στις εφορίες, σύμφωνα με έκθεση του Ελεγκτικού Συνεδρίου για το 2007 (Ελεγκτικό Συνέδριο, 2010). Το ανώτατο δικαστήριο ανέφερε ότι πάνω από το 1/3 των ποσών που βεβαιώθηκαν στις εφορίες, δεν κατέστη δυνατό να εισπραχθεί, το οποίο σημαίνει ότι για το φαινόμενο αυτό ευθύνεται ο φοροελεγκτικός και φοροεισπρακτικός μηχανισμός. Σύμφωνα με την έκθεση, τα βεβαιωθέντα έσοδα του Δημοσίου τα οποία παρέμειναν ανείσπρακτα έφθασαν τα 31,41 δισ. ευρώ στα τέλη του έτους 2007, ενώ άλλα 3,52 δισ. ευρώ που οφείλονταν στο Δημόσιο διαγράφηκαν οριστικά λόγω παρέλευσης του χρονικού ορίου της παραγραφής του δικαιώματος του κράτους να τα διεκδικήσει και να τα εισπράξει.

Την ίδια ώρα, η προσφυγή στη Δικαιοσύνη αποτελεί για πολλούς ένα από τα βασικά μέσα για να προσβάλουν ή να καθυστερήσουν την πληρωμή χρηματικών προστίμων και να αποφύγουν μέχρι νεοτέρας τις κυρώσεις για μη εκπλήρωση των φορολογικών τους υποχρεώσεων. Όλα αυτά φαίνεται πως σιγά σιγά αρχίζουν να αλλάζουν με τις νέες ρυθμίσεις και τους κανονισμούς που θέτει η ελληνική κυβέρνηση, ως προϋποθέσεις που έχουν τεθεί στα μνημόνια για τη μείωση του ελλείματος.

Η σύλληψη της φοροδιαφυγής κατά 20 δισ. ευρώ θα μπορούσε, όπως έχει υποστηρίξει ο ΣΕΒ, είτε να μειώσει του φόρους που καταβάλλουν όλοι οι φορολογούμενοι περίπου κατά 30%, είτε να εξαλείψει το δημοσιονομικό πρόβλημα της χώρας, είτε να επιτρέψει έναν συνδυασμό και των δύο. Παρ'όλα αυτά, συχνά το υφιστάμενο νομοθετικό καθεστώς με διάφορες «θολές», αλλά και διασταλτικές διατάξεις και ρυθμίσεις, επιτρέπει στους επιτήδειους να διαφύγουν της Εφορίας και των λοιπών δημόσιων αρχών. Υπάρχει ελπίδα με τις νέες αλλαγές όλα αυτά να

αντιμετωπιστούν και να συμβάλουν στην ανάπτυξη της οικονομίας και όχι μόνο της χώρας.

Για παράδειγμα, υπάρχουν διαφόρων ειδών εξαιρέσεις από το πόθεν έσχες, όπως η αγορά μετοχών, ομολόγων, η σύσταση εταιρειών και άλλες. Επίσης, υπάρχει πιθανότητα κάποιος με «μαύρο χρήμα» να συστήσει εταιρεία ή να αγοράσει μετοχές και να μην αποκαλυφθεί αυτό ποτέ ή να μη δεχθεί τις απαραίτητες κυρώσεις και στο βαθμό που θα έπρεπε. Επιπρόσθετα, πολλοί είναι οι Έλληνες πολίτες που μέχρι τώρα απέκρυπταν εισοδήματα, αγόραζαν περιουσιακά στοιχεία ή ίδρυαν εταιρείες στο όνομα του/της συζύγου ή συγγενικού προσώπου και με αυτό τον τρόπο διασφάλιζαν τη «φορολογική τους ηρεμία».

Εν συνεχεία, φορολογούμενοι με βεβαιωμένα χρέη στο Δημόσιο δεν πληρώνουν βασιζόμενοι στην αδιαφορία και την αποσάθρωση του μηχανισμού ή σε ευνοϊκές ρυθμίσεις για την εξόφληση των οφειλών με διαγραφές προστίμων και προσαυξήσεων που τα τελευταία χρόνια έχουν πολλαπλασιασθεί. Άλλωστε, με τον περιορισμό των περιπτώσεων για την υποχρεωτική χρήση φορολογικής ενημερότητας στις συναλλαγές και να έχει καποιος ληξιπρόθεσμα χρέη στο Δημόσιο, δεν αντιμετωπίζει κανένα πρόβλημα στη διεκπεραίωση των υποθέσεων. Κι αυτό γιατί δεν απαιτείται φορολογική ενημερότητα για την αγορά ακινήτου, αυτοκίνητου, σκάφους αναψυχής, ελικόπτερου, για τη λήψη δανείου, την έκδοση οικοδομικής άδειας, και τη συμμετοχή ως μέλος σε κοινοπραξία ή ως εταίρος σε Ο.Ε., Ε.Ε. και ΕΠΕ (http://www.e-taxis.gr).

Ακόμα και για βαριά αδικήματα φοροδιαφυγής, όπως η έκδοση πλαστών και εικονικών τιμολογίων, είναι ελάχιστες οι πιθανότητες να εντοπισθεί το γεγονός ή ακόμα και να εντοπισθεί, με το χρηματισμό μειώνονται τα πρόστιμα και μετριάζονται ή και εξαφανίζονται οι φορολογικές παρανομίες και για αυτό το λόγο, πολλές φορές προκύπτουν γρήγορες τροπολογίες στη Βουλή που επιτρέπουν να διαιωνίζεται αυτή η κατάσταση. Έτσι, έχει γίνει κοινή πεποίθηση η ατιμωρησία και η συγκάλυψη με την ανοχή ή τη συνδρομή και της πολιτικής εξουσίας. Δυστυχώς, πολλές είναι οι περιπτώσεις φοροδιαφυγής, οι οποίες συμβαίνουν λόγω του διάτρητου νομοθετικού πλαισίου, της διαφθοράς και της έλλειψης ισχυρής πολιτικής βούλησης.

Συνεπώς, ο πιο σημαντικός παράγοντας της φοροδιαφυγής είναι η οικονομική επιβάρυνση που προέρχεται από τους υψηλούς φόρους και ιστορικά, αυτή η μεταβλητή εξασκούσε πάντα άμεση επίδραση στη «μαύρη» οικονομία (Dell'Anno, Gómez- Antonio & Alañon- Pardo, 2007). Πιο αναλυτικά, σχεδόν σε όλες τις

υπάρχουσες έρευνες, η αύξηση στους φόρους και το ποσό συνεισφοράς για κοινωνική ασφάλιση είναι από τις κύριες αιτίες της παραοικονομίας. Όσο μεγαλύτερη είναι η διαφορά μεταξύ του συνολικού κόστους εργασίας στην επίσημη οικονομία και των εσόδων μετά-φόρου από την εργασία, τόσο μεγαλύτερο γίνεται το κίνητρο να αποφευχθεί αυτή η διαφορά και κατ'επέκταση να αυξηθεί η συμμετοχή στην παραοικονομία (Katsios, 2006).

Ειδικά, σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης όπως είναι αυτή που διανύει η Ελλάδα τώρα, οι προσπάθειες για συγκομιδή εσόδων ειδικά μέσω αύξησης των φόρων ωθεί ακόμα περισσότερο τους πολίτες στην παράλληλη οικονομία. Αυτό έχει επιβεβαιωθεί και σε άλλες χώρες, όπως στον Καναδά, όπου μετά την εισαγωγή του φόρου σε αγαθά και υπηρεσίες (Goods & Services Tax- GST) το 1991, εν μέσω κρίσης, τα άτομα που υπέφεραν από την κρίση στράφηκαν στην παραοικονομία, με αποτέλεσμα να σημειωθεί μείωση στα έσοδα από φόρους (Spiro, 1993 as cited in Schneider, 2002).

Επιπλέον, σε μια πρόσφατη έρευνα όπου μελετήθηκε η παραοικονομία σε τρεις μεσογειακές χώρες, Γαλλία- Ισπανία- Ελλάδα (Dell'Anno, Gómez- Antonio & Alañon- Pardo, 2007), έγινε ανάλυση του αιτίου- παράγοντα «φορολογικής επιβάρυνσης» σε τρια επμέρους στοιχεία, δηλαδή άμεσοι φόροι- έμμεσοι φόροι και κοινωνικές εισφορές. Βρέθηκε, λοιπόν, ότι τη μεγαλύτερη επίδραση στην παραοικονομία για τη Γαλλία την έχουν οι άμεσοι φόροι, ενώ για την Ελλάδα και την Ισπανία την έχουν οι κοινωνικές ασφαλιστικές εισφορές. Αυτό εξηγείται στην έρευνα από το γεγονός ότι το φορολογικό σύστημα στην Ελλάδα είναι πολύ διαφορετικό από εκείνο των άλλων δυο χωρών και πιο συγκεκριμένα, οι έμμεσοι φόροι είναι πιο σημαντικοί από τους άμεσους και για αυτό το λόγο και η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα είναι πιο εύκολη, αφού οι έμμεσοι φόροι είναι λιγότερο ορατοί από ότι οι άμεσοι φόροι ή οι ασφαλιστικές εισφορές.

Επιπροσθέτως, ο Cebula, 1997, στη μελέτη περίπτωσης των ΗΠΑ βρήκε ότι αν αυξηθεί ο οριακός φορολογικός συντελεστής του προσωπικού φορολογικού εισοδήματος κατά μια ποσοστιαία μονάδα, τότε η παράλληλη οικονομία θα αυξηθεί κατά 1,4 ποσοστιαίες μονάδες· ενώ, οι Johnson, Kaufman, Zoido-Lobaton, 1998b, συμπεραίνουν ότι δεν είναι οι υψηλοί φόροι αυτοί καθεαυτοί που αυξάνουν το μέγεθος της παραοικονομίας, αλλά η αναποτελεσματική και μεροληπτική εφαρμογή του φορολογικού συστήματος (Schneider, 2002). Αυτό ακριβώς συμβαίνει στην Ελλάδα, κάτι που επιβεβαιώνεται και από τον Katsio (2006), όπου υπογραμμίζει ότι η

Ελλάδα είναι το παράδειγμα της χώρας με μέτριους θεσμικούς φορολογικούς συντελεστές, αλλά με ένα διεφθαρμένο σύστημα φορολογικής διοίκησης. Από όλα τα παραπάνω, μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι το φορολογικό σύστημα στην Ελλάδα είναι τόσο αναποτελεσματικό που αποτελεί μια από τις κύριες αιτίες της ελληνικής παραοικονομίας, καθώς οι πολίτες προσπαθούν να αποφύγουν τη γραφειοκρατία και τους φόρους, είτε του εισοδήματός τους ,είτε των κοινωνικών ασφαλίσεων και τη διαφθορά, με αποτέλεσμα να οδηγούνται στη φοροδιαφυγή και κατ'επέκταση στην παράλληλη οικονομία.

2.2. Κρατικός Παρεμβατισμός & Περιορισμοί, Δημόσιος Τομέας

Ο βαθμός του κρατικού παρεμβατισμού μπορεί να μετρηθεί στον αριθμό των νόμων και των κανονισμών, ακόμα και στις αλλαγές νόμων. Στην Ελλάδα, οι νόμοι, οι μεταρρυθμίσεις και οι κανονισμοί είναι πολλοί- όπως επίσης τώρα τελευταία πολλές είναι και οι αλλαγές τους- και παίρνουν τη μορφή του αριθμού και του είδους των επαγγελμάτων που χρειάζονται επαγγελματική άδεια (π.χ. τα ταξί), των κανονισμών της αγοράς, περιορισμών στην εργασία, εμποδίων στη διακίνηση εμπορευμάτων. Ο βαθμός έντασης των κρατικών ρυθμίσεων και κανονισμών, λοιπόν, είναι από τους κυριότερους παράγοντες που οδηγούν τον ελληνικό πληθυσμό να στραφεί στην παραοικονομία.

Αρχικά, αυτό έχει άμεση σχέση με την επιβάρυνση των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης που έγινε λόγος στην προηγούμενη ενότητα, αφού οι κανονισμοί οδηγούν σε αύξηση του εργατικού κόστους στην επίσημη οικονομία και αυτό με τη σειρά του οδηγεί σε αύξηση της ανεργίας όπως συμβαίνει σε πολλές χώρες του ΟΟΣΑ. Όλα τα παραπάνω, αποτελούν κίνητρο για τους εργαζόμενους να απασχοληθούν στη μαύρη οικονομία, ειδικά όταν το κόστος εργασίας μετακυλύεται στους ίδιους. Έτσι, οι άνεργοι αποτελούν διπλό βάρος για το κράτος, αφού συνεχίζουν να λαμβάνουν κοινωνικά ωφέλη, και αν αυτές οι δραστηριότητες που αναλαμβάνουν στη μαύρη οικονομία γινόταν επίσημες, τότε και οι εργαζόμενοι και οι επιχειρήσεις θα πλήρωναν φόρους (Dell'Anno, Gómez- Antonio & Alañon- Pardo, 2007).

Βέβαια, έχει σημειωθεί μείωση του κόστους εργασίας κατά 5% το 2010, ενώ εκτιμάται ότι το 2011 θα μειωθεί περαιτέρω κατά 2,7% σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Υπουργείου Εργασίας, αλλά αυτή η μείωση αντανακλά τη σοβαρή μείωση του κύκλου εργασιών σχεδόν σε όλους τους κλάδους της ελληνικής οικονομίας, καθώς και την ύπαρξη σημαντικού ποσοστού απασχόλησης με άτυπες ή ανεπίσημες μορφές εργασίας. Μείωση, επίσης, έχει σημειωθεί και στις μέσες ακαθάριστες αποδοχές στο σύνολο της οικονομίας κατά 9,3% το 2010 και εκτιμάται ότι θα μειωθούν περαιτέρω 5-5,8% το 2011 (HR Professional, 2011), στις προσπάθειες που γίνονται από την κυβέρνηση βάσει των μνημονίων που έχουν υπογραφεί για την έξοδο της χώρας από την κρίση. Βάσει όλων αυτών, λοιπόν, μειώνεται η ελεύθερη επιλογή του έλληνα πολίτη ως προς την εργασία του στην επίσημη οικονομία, με αποτέλεσμα να ψάχνει διεξόδους προς την παράλληλη οικονομία.

Διάγραμμα 1- Ρυθμός Μείωσης Μισθών

Διάγραμμα 2- Ρυθμός Μείωσης Μοναδ. Εργατκού Κόστους

*Πηγή: International Monetary Fund, Report No 11/68, 03/2011

Επιπλέον, ένας πολύ σημαντικός λόγος εξόδου από την επίσημη οικονομία αποτελούν οι περιορισμοί στο ωράριο εργασίας, οι οποίοι αρχικά είχαν δημιουργηθεί για να αντιμετωπιστεί η ανεργία. Στην Ελλάδα, είναι πολλοί εκείνοι οι παράγοντες που ωθούν το εργατικό δυναμικό της χώρας να βρει μια δεύτερη εργασία, η οποία είναι σχεδόν πάντα «μαύρη» εργασία. Αυτοί οι παράγοντες είναι οι πολλές διακοπές κατά τη διάρκεια του χρόνου ειδικά για τους εκπαιδευτικούς της χώρας, η συνταξιοδότηση σε μικρή ηλικία, ειδικά για τα σώματα ασφαλείας, η εποχικότητα των επαγγελμάτων του τουριστικού τομέα και οι μεταρρυθμίσεις για ευελιξία της αγοράς που έχουν αυξήσει την ημιαπασχόληση. Αυτό συμβαίνει πάντως, αφού οι πιθανότητες να εντοπιστεί το άτομο που κάνει δεύτερη εργασία είναι ελάχιστες και πολλές φορές και η τιμωρία, το πρόστιμο δηλαδή δεν είναι πολύ μεγάλο.

Γενικά, ισχύει ότι όσο πιο πολλούς κανονισμούς και ρυθμίσεις έχει η οικονομία, τόσο πιο μεγάλο μερίδιο καταλαμβάνει η παραοικονομία στο συνολικό ΑΕΠ. Στην έρευνά τους, οι Johnson et al, 1998b, βρήκαν ότι η αύξηση μιας ποσοστιαίας μονάδας των κρατικών κανονισμών (regulation index), συνδέεται με αύξηση 8,1 ποσοστιαίων μονάδων στο μερίδιο αυτό (Schneider, 2002). Γι'αυτό, πολλές έρευνες προτείνουν ότι η ελληνική κυβέρνηση θα πρέπει να δώσει περισσότερη έμφαση στην επιβολή των νόμων και των κανονισμών παρά στην αύξηση του απόλυτου αριθμού τους. Για παράδειγμα, οι μετανάστες που έρχονται να ζήσουν και να εργαστούν στην Ελλάδα, αντιμετωπίζουν πάρα πολλά εμπόδια στις συναλλαγές τους με το δημόσιο τομέα και τη γραφειοκρατία αναφορικά με την άδεια εργασίας τους. Όλο αυτό έχει ως αποτέλεσμα να χρονοτριβούν οι διαδιακασίες σε υπερβολικό βαθμό και συνεπώς, εκείνοι να εργάζονται στην μαύρη οικονομία, είτε ως

εργάτες σε διάφορες χειρωνακτικές εργασίες είτε ως πλανόδιοι πωλητές, προκειμένου να μπορέσουν να επιβιώσουν. Εκτός αυτού, επειδή πρόκειται για άτομα εκτός της κοινωνίας, ακόμα και να εντοπιστούν, η αναμενόμενη τιμωρία είναι μικρότερη για αυτούς από ότι θα ήταν για άλλα άτομα.

Όμως μια αύξηση στην παραοικονομία, οδηγεί σε μειωμένα κρατικά έσοδα και με τη σειρά του αυτό μειώνει την ποιότητα, αλλά και την ποσότητα των παρεχόμενων δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών. Εν συνεχεία, όλο αυτό μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση των φόρων για τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά, συνοδευόμενο συχνά από χειροτέρευση της ποιότητας των δημόσιων αγαθών (όπως είναι για παράδειγμα οι δημόσιες υποδομές, το σύστημα υγείας, το εκπαιδευτικό σύστημα) και της δημόσιας διοίκησης, με αποτέλεσμα να εντείνεται το κίνητρο για συμμετοχή στην παραοικονομία (Schneider, 2002). Πιο αναλυτικά, οι μειώσεις μισθών που πραγματοποιούνται εδώ και ένα χρόνο στην Ελλάδα μαζί με την ανεπαρκή παροχή ποιοτικών δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών, υποστηρίζουν την ανάγκη για εύρεση επιπρόσθετων πηγών εισοδήματος μέσω «μαύρης» εργασίας ,τα όποια όπως προαναφέρθηκε είναι αδήλωτα και επομένως μη φορολογήσιμα.

Γενικά, χώρες με καλύτερη επιβολή των νόμων, που χρηματοδοτούνται από τα έσοδα της φορολογίας, παρουσιάζουν και μικρότερη παραοικονομία. Όλα είναι θέμα καλής και κακής ισορροπίας, υπογραμμίζει ο Schneider (2002) βασισμένος στην έρευνα των Johnson, Kaufman, Zoido-Lobaton, 1998. Πιο συγκεκριμένα, χώρες που βρίσκονται σε μεταβατικό στάδιο- χώρες της Λατινικής Αμερικής και κάποιες από την πρώην Σοβιετική Ένωση- έχουν τα παρακάτω χαρακτηριστικά: μεροληψία στη φορολογία και στους κανονισμούς, ασθενής επιβολή νόμων και υψηλή διαφθορά, στοιχεία που όλα οδηγούν σε υψηλή παραοικονομία. Το ίδιο συμβαίνει στην Ελλάδα, η οποία παρόλο που εντάσσεται στις 21 ανεπτυγμένες χώρες του ΟΟΣΑ, εμφανίζει στην πραγματικότητα ,σε πολύ μεγάλο βαθμό, όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά (Katsios, 2006).

2.3. Σύνθεση Εργατικού Δυναμικού- Αριθμός Αυτοαπασχολούμενων

Η σύνθεση του εργατικού δυναμικού της Ελλάδας παίζει ρόλο στη δημιουργία και ενίσχυση της παραοικονομίας. Αυτό συμβαίνει καθώς ο κλάδος της γεωργίας και συναφείς κλάδοι, καθώς επίσης ο τομέας του τουρισμού, απασχολούν ένα υψηλό ποσοστό αδήλωτων εργαζομένων. Έτσι, παρόλο που αυτά τα άτομα παράγουν έργο, αυτό δεν εμφανίζεται στα επίσημα στατιστικά στοιχεία του ΑΕΠ και δεν πληρώνονται οι ασφαλιστικές τους εισφορές παρά τις διάφορες επιχορηγήσεις και διευκολύνσεις που προσφέρονται από το κράτος και την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Επιπροσθέτως, οι αυτοαπασχολούμενοι είναι εκείνοι που συμβάλουν κατά πολύ στην αύξηση της παραοικονομίας σύμφωνα με διάφορες μελέτες. Υποστηρίζεται ότι αποτελούν ένα από τους σημαντικότερους παράγοντες της παραοικονομίας άσχετα με το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης (Dell'Anno, Gómez-Antonio & Alañon- Pardo, 2007). Για παράδειγμα, σε μια έρευνα που διεξήχθη στη Μεγάλη Βρετανία βρέθηκε ότι οι δραστηριότητες της παραοικονομίας που προέρχονταν από αυτοαπασχόληση κυμάνθηκαν στο 10,6% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος και επίσης, παρατηρήθηκε πως όταν η κεφαλή του νοικοκυριού αυτοαπασχολούνταν σε χειρονακτικές εργασίες (blue-collar self-employed) δήλωνε λιγότερο τα εισοδήματα από ότι έκανε η κεφαλή του νοικοκυριού που αυτοαπασχολούνταν σε διοικητικές εργασίες (white-collar self-employed) (Lyssiotou, Pashardes, Stengos, 2001).

Στην Ελλάδα το ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων είναι το μεγαλύτερο στην ΕΕ-24 βάσει των πιο πρόσφατων στοιχείων και συγκεκριμένα το 2006 κυμαινόταν στο 22% (Ziomas, Bouzas, Spyropoulou, 2010), σε αντίθεση με το ευρωπαϊκό μέσο όρο που κυμαίνεται αυτή την περιόδο περίπου στο 10% (http://ec.europa.eu/ellada/). Αυτό σημαίνει ότι υπάρχουν πολλές πιθανότητες αυτοί οι επαγγελματίες να μη δηλώνουν όλες τις εργασίες τους και να εργάζονται στην παράλληλη οικονομία, αφού έχουν ένα μεγαλύτερο αριθμό εκπιπτόμενων δαπανών, τόσο από τη φορολογική τους βάση, όσο και από τη φορολογία του προσωπικού τους εισοδήματος και υφίστανται λιγότερους εσωτερικούς και εξωτερικούς ελέγχους από ότι οι μεγάλες επιχειρήσεις.

2.4 Επίπεδο Ευσυνειδησίας Και Κοινωνικοοικονομικών Αξιών

Ένα καλό κίνητρο για να δραστηριοποιείται κανείς στην επίσημη και όχι στην παράλληλη οικονομία είναι το ηθικό κόστος που εμπεριέχεται σε αυτού του είδους τις ενέργειες. Ο καλός πολίτης έχει ηθικούς φραγμούς ως προς το να αναλάβει μια απαγορευμένη δραστηριότητα. Αυτό το ηθικό κόστος, λοιπόν, είναι στενά συνδεδεμένο με τη «φορολογική ηθική» (tax morale) που παρακινεί τους πολίτες να πληρώνουν αυτά που πρέπει στο κράτος (Frey, Schneider, 2000). Δυστυχώς, όμως, οι Έλληνες πολίτες και πολιτικοί δε χαρακτηρίζονται από αυτή την ηθική και αυτό αποδεικνύει για άλλη μια φορά ότι η κρίση που περνάει η Ελλάδα αυτή την περίοδο δεν είναι οικονομική κρίση, αλλά κρίση αξιών.

Το Οικονομικό Επιμελητήριο διεξήγαγε μια έρευνα που μελέτησε τους παράγοντες που καθορίζουν την πρόθεση των Ελλήνων ως προς τη συμπεριφορά τους για φοροδιαφυγή. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι 8 στα 10 άτομα συμφωνούν ότι η φοροδιαφυγή αποτελεί φαινόμενο παρακμής της κοινωνίας, ενώ πάνω από το 50% πιστεύουν ότι φοροδιαφυγή είναι ηθική πράξη, όταν το μεγαλύτερο μέρος των φόρων που εισπράττει η Πολιτεία, το σπαταλά άσκοπα, όπως φαίνεται από τα δυο διαγράμματα που ακολουθούν. Έτσι, η έρευνα κλείνει σημειώνοντας ότι τα αποτελέσματα θα πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη από τη διοίκηση του κράτους, καθώς δημιουργεί απογοητευμένους πολίτες και απαξίωση κάθε έννοιας ηθικής που θα πρέπει να χαρακτηρίζει μια ευνομούμενη χώρα (Οικονομικά Χρονικά, 2011).

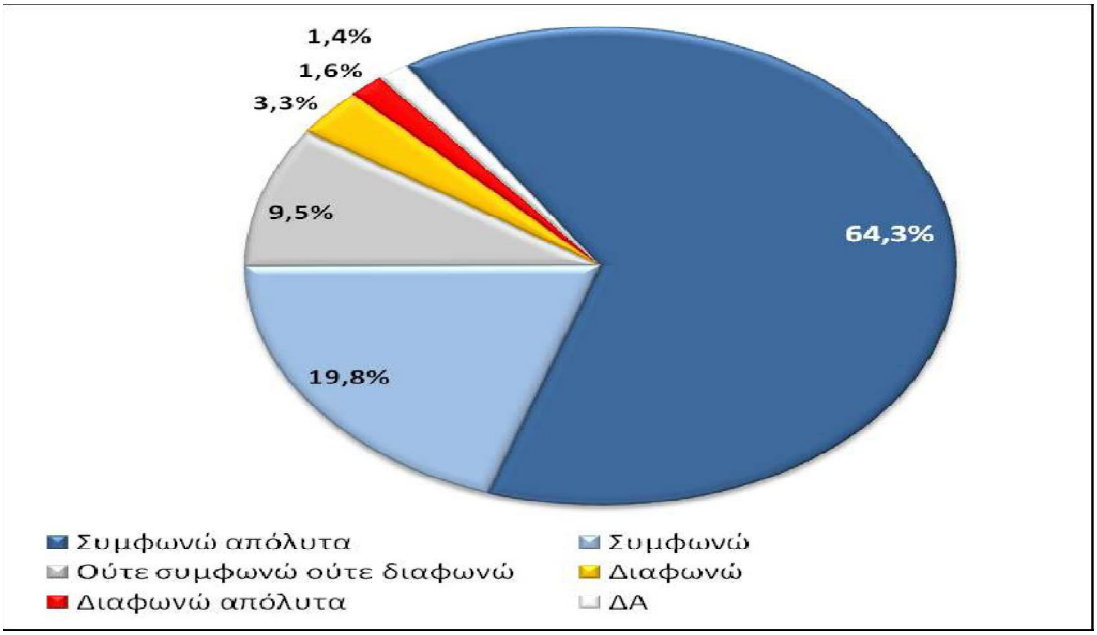

Διάγραμμα 3- ***«Πιστεύετε ότι η φοροδιαφυγή ως απαξίωση του πολίτη στους κανόνες της ηθικής και της συνέπειας στις υποχρεώσεις του, αποτελεί φαινόμενο παρακμής της κοινωνίας;»***
*Πηγή: Έρευνα Οικονομικού Επιμελητηρίου, Ιούνιος 2011

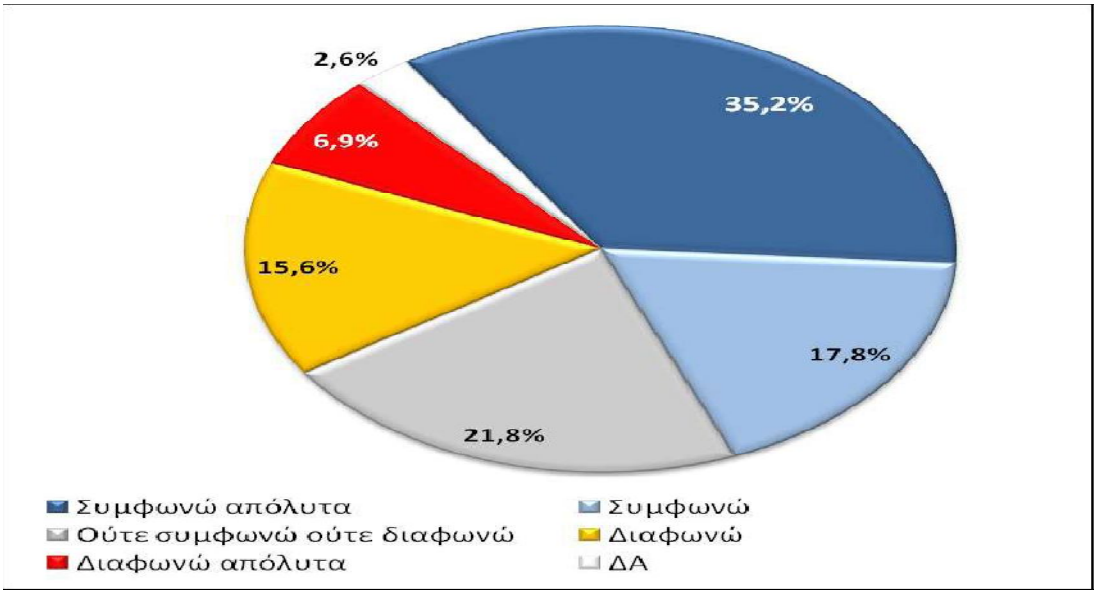

Διάγραμμα 4- ***«Πιστεύω ότι η φοροδιαφυγή είναι ηθική πράξη, όταν το μεγαλύτερο μέρος των φόρων που εισπράττει η Πολιτεία, το σπαταλά άσκοπα.»***
*Πηγή: Έρευνα Οικονομικού Επιμελητηρίου, Ιούνιος 2011

Επιπλέον, εφόσον οι δραστηριότητες της παράλληλης οικονομίας δε φορολογούνται, τα αντίστοιχα κρατικά έσοδα είναι χαμηλότερα από αυτά που θα μπορούσαν να είναι υπό άλλες συνθήκες. Να σημειωθεί απλά αναφορικά ότι η Ελλάδα, μαζί με την Ιταλία, το Βέλγιο και τη Σουηδία, τη χρονιά 1996, είχαν τους πιο υψηλούς φόρους και ασφαλιστικές εισφορές και παράλληλα ήταν οι χώρες με τα

μεγαλύτερα ποσοστά παραοικονομίας στην Ευρώπη, (Schneider, 2002). Αυτό με τη σειρά του έχει ως αποτέλεσμα να μη μπορεί το ελληνικό κράτος να παρέχει ποιοτικές υπηρεσίες και αγαθά στους πολίτες του (Fleming, Roman, Farrell, 2000). Πρόκειται στην ουσία για ένα φαύλο κύκλο. Έτσι, γίνεται αντιληπτό ότι μόνο οι ειλικρινείς κυβερνήσεις μπορούν να υποστηρίξουν και να αντέξουν υψηλούς φόρους.

Συνεπώς, η παραοικονομία αποτελεί δείκτη μη υγειούς κατάστασης ανάμεσα στους πολίτες και την κυβέρνηση. Πολλοί έλληνες πολίτες φοροδιαφεύγουν και στρέφονται στην παραοικονομία, είτε επειδή θέλουν να αποφύγουν την υψηλή φορολογία και τη γραφειοκρατία, είτε επειδή έχουν χάσει την εμπιστοσύνη τους στην ελληνική δημόσια διοίκηση και δεν αναμένουν καλές υπηρεσίες από αυτή. Επίσης, πιστεύουν και πολλές φορές όντως συμβαίνει, να μη γίνονται αντιληπτοί και ακόμα και αν γίνονται, στηριζόμενοι στις πελατειακές σχέσεις που υπάρχουν και τη διαφθορά του συστήματος, τα πρόστιμα και οι κυρώσεις που επιβάλλονται να είναι μικρά σε σχέση με τα οφέλη που έχουν ήδη αποκομίσει. Όλα αυτά συμβάλλουν στη μείωση των εσόδων του κράτους, με αποτέλεσμα εκείνο να μη μπορεί να χρηματοδοτήσει την παροχή καλών δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών προς όλους τους πολίτες αμερόληπτα και έτσι να ταλανίζονται οι ηθικές αξίες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΜΕΓΕΘΩΝ

Εκείνο που απασχολεί τους ερευνητές είναι να μετρήσουν το μέγεθος της παραοικονομίας σε σχέση με το ΑΕΠ διαχρονικά καθώς και με άλλες χώρες. Κάτι τέτοιο δεν είναι καθόλου εύκολο και για αυτό ο μεγαλύτερος ερευνητής αυτού του φαινομένου ο Schneider, αποκαλεί αυτή την προσπάθεια «ερευνητικό πάθος για εξερεύνηση του αγνώστου». Υπάρχουν διάφορες μέθοδοι που προσπαθούν να εκτιμήσουν αυτό το μέγεθος. Αυτές διακρίνονται στις (Frey & Schneider, 2000):

- Άμεσες Προσεγγίσεις: Με λίγα λόγια, οι άμεσες μέθοδοι αποτελούνται πρώτον, από τις έρευνες ανάμεσα σε αυτούς που πρσφέρουν και ζητούν τέτοιου είδους υπηρεσίες και δεύτερον, από τους ελέγχους στα φορολογικά έσοδα από τις φορολογικές αρχές και τις υπηρεσίες κοινωνικών ασφαλίσεων. Το μειονέκτημα αυτών των μεθόδων είναι ότι δε μπορούν να εκτιμήσουν την ανάπτυξη και εξέλιξη του φαινομένου διαχρονικά. Από την άλλη, το πλεονέκτημα είναι ότι προσφέρουν πληροφορίες σχετικά με τη δομή και σύνθεση αυτών των δραστηριοτήτων και των ατόμων που εμπλέκονται σε αυτές.
- Έμμεσες Προσεγγίσεις: Αντικατοπτρίζουν τις διαφορές που σημειώνονται σε διάφορες αγορές, όπως είναι η αγορά εργασίας, η νομισματική αγορά (monetary market) και τις διαφορές ανάμεσα στην κατανάλωση και το εισόδημα. Επίσης, μια αρκετά διαδεμένη μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε και στις χώρες του ΟΟΣΑ, είναι η προσέγγιση της ζήτησης ρευστού (currency demand approach) και μια άλλη μέθοδος είναι εκείνη των «φυσικών εισροών» (physical inputs). Σε γενικές γραμμές, το μειονέκτημα είναι ότι οι διαφορές μπορεί να οφείλονται σε άλλους παράγοντες, όπως π.χ. στην κατανάλωση με πίστωση, και επίσης αναφορικά με τη μέθοδο των διαφορών στην αγορά εργασίας, αδυνατεί να διαχωρίσει εκείνα τα άτομα που απασχολούνται και στις δυο οικονομίες. Το κοινό μειονέκτημα είναι ότι πρέπει να χρησιμοποιηθεί ένα έτος βάση όπου η παραοικονομία είναι μηδέν, πράγμα πολύ δύσκολο.
- Προσέγγιση Του Μοντέλου: Εστιάζει στις αιτίες και τις επιδράσεις του φαινομένου. Ως αιτίες ορίζονται η φορολογική επιβάρυνση, οι ασφαλιστικές

εισφορές, οι κρατικοί περιορισμοί, η πιθανότητα εντοπισμού και οι κυρώσεις και τα ηθικά κόστη που συνεπάγονται. Όσον αφορά στις επιδράσεις, αυτές αντικατοπτρίζονται στην αγορά εργασίας, χρήματος και εμπορευμάτων.

Οι εκτιμήσεις του μεγέθους, πέραν του ότι είναι πολύ δύσκολο να πραγματοποιηθούν, είναι και διαφορετικές, καθώς χρησιμοποιούνται οι διαφορετικές μεθόδοι. Το μόνο σίγουρο είναι ότι θα πρέπει να υπάρχουν μετρήσεις σχετικά με το μέγεθος αυτών των δραστηριοτήτων, γιατί ο σχεδιασμός των νομισματικών και φορολογικών πολιτικών βασίζεται σε στατιστικά στοιχεία, όπως είναι η ανεργία, τα αποτελέσματα της παραγωγής κλπ, όπου η παρουσία σημαντικής παραγωγής στην παραοικονομία διαστρεβλώνει την εικόνα των επίσημων εθνικών στατιστικών λογαριασμών. Επιπλέον, οι ανακρίβειες στα εθνικά στατιστικά στοιχεία έχουν σημαντικές επιδράσεις στις χώρες σε κάθε στάδιο ανάπτυξής τους και εκτός των άλλων, όσο πιο ακριβές και μεγάλο είναι το μέγεθος της παραοικονομίας, τόσο μεγαλύτερο θα πρέπει να γίνεται το κίνητρο της κυβέρνησης να απαλείψει τους παράγοντες που προωθούν αυτό το φαινόμενο (Fleming, Roman, Farrell, 2000).

Το ανησυχητικό ζήτημα είναι ότι διαχρονικά έχουν σημειωθεί μεγάλες αυξήσεις στο μέγεθος της παραοικονομίας, με λίγες εξαιρέσεις, σε όλους τους τύπους χωρών- ανεπτυγμένες, σε μεταβατικό στάδιο, αναπτυσσόμενες- με όποια μέθοδο κι αν έχουν γίνει οι εκτιμήσεις (Frey & Schneider, 2000). Το ίδιο συμβαίνει και με το μέγεθος της ανεπίσημης αγοράς εργασίας (informal labor market), λόγω της μεγάλης ανεργίας που μαστίζει τα τελευταία χρόνια τις ευρωπαϊκές χώρες του ΟΟΣΑ. Αυτό σημαίνει ότι αναφορικά με την παράλληλη οικονομία, πρόκειται για ένα πολύ σημαντικό φαινόμενο που παίρνει μεγάλες διαστάσεις συγκριτικά με την επίσημη οικονομία. Οι διαφορές, βέβαια, στα κοινωνικά, πολιτικά και νομικά χαρακτηριστικά των χωρών εξηγούν σε μεγάλο βαθμό το μέγεθος και τη σύνθεση της παραοικονομίας, καθώς και το γιατί αυτή διαφέρει ανά τύπο χώρας.

Παρακάτω, παρατίθονται διαγράμματα με τις εκτιμήσεις του μεγέθους της παραοικονομίας για τα έτη 1999/2000, διάφορων χωρών ομαδοποιημένων ανά στάδιο ανάπτυξης (Schneider, 2002). Οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν ήταν η μέθοδος του ηλεκτρισμού/φυσικών εισροών, της ζήτησης ρευστού χρήματος και του μοντέλου DYMIMIC. Σε γενικές γραμμές, οι αναπτυσσόμενες χώρες εμφανίζουν πολύ μεγάλα μεγέθη παράλληλης οικονομίας και είναι μεγαλύτερα σε σχέση με τις χώρες που βρίσκονται σε στάδιο μετάβασης ή τις ανεπτυγμένες χώρες.

Αναπτυσσόμενες Χώρες

Παρατηρώντας τα 3 διαγράμματα παρακάτω, θα μπορούσε κανείς να πει ότι σε γενικές γραμμές ο μέσος όρος παραοικονομίας της Αφρικής (42%), Ασίας (26%) και Νότιας Αμερικής (41%) είναι περίπου 36% του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος. Πιο αναλυτικά, στην Αφρική το μεγαλύτερο μέγεθος παραοικονομίας που σημειώνεται είναι στη Ζιμπάμπουε με ποσοστό 59,4% και το μικρότερο στη Νότια Αφρική με 28,4%. Στην Ασία, το μεγαλύτερο μέγεθος βρίσκεται στην Ταϊλάνδη 52,6% και το μικρότερο η Σιγκαπούρη 13,1%. Αντίστοιχα, η Νότιος Αμερική και η Βολιβία έχουν τα μεγαλύτερα ποσοστά παραοικονομίας, 67,1%, ενώ η Χιλή έχει το μικρότερο με 19,8% του ΑΕΠ. Αυτό που μπορεί κανείς να παρατηρήσει είναι ότι στις ασιατικές χώρες που έχουν μικρό δημόσιο τομέα, υψηλή ηθική αναφορικά με τη φορολογία ή αναμενόμενες βαριές κυρώσεις , όπως π.χ. το Χονγκ Κονγκ και η Σιγκαπούρη, εμφανίζουν μεγέθη ανάλογα με εκείνα πολλών βόρειων ευρωπαϊκών χωρών, όπως παρουσιάζονται στα επόμενα διαγράμματα. Επίσης, εκείνες οι δραστηριότητες που συμβάλλουν κατά κύριο λόγο στην παραοικονομία αυτών των χωρών είναι οι ανεπίσημες (informal), όπως για παράδειγμα η μαύρη αγορά εργασίας, αλλά δε θα πρέπει να παραληφθεί και η συμβολή των παράνομων δραστηριοτήτων, όπως συμβαίνει στην Κολομβία με το εμπόριο ναρκωτικών (Fleming, Roman, Farrell, 2000).

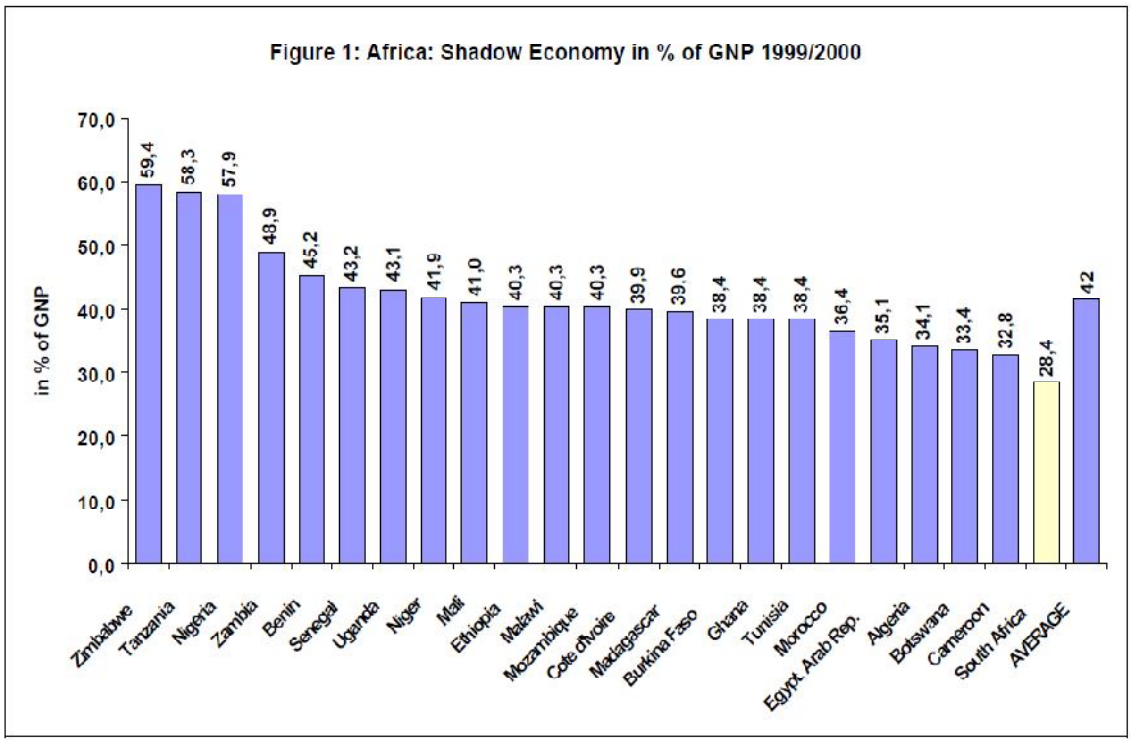

Διάγραμμα 5- Μέγεθος Παραοικονομίας Αφρικανικών Χωρών

*Πηγή: Schneider, 2002

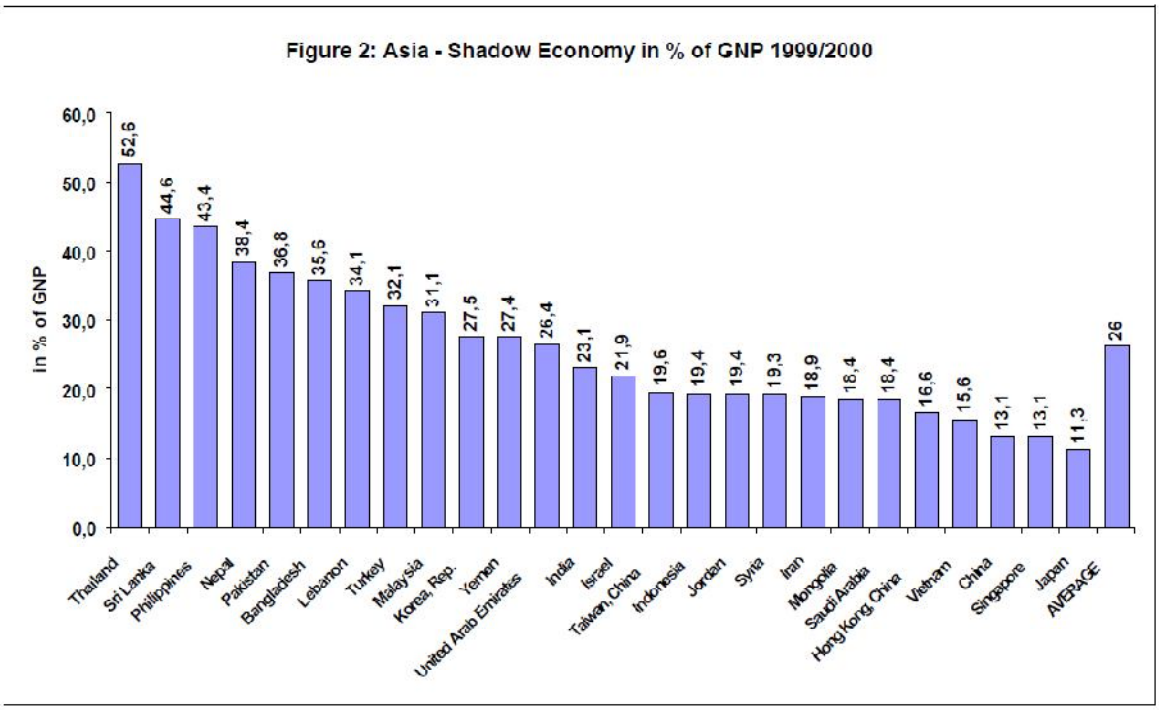

Διάγραμμα 6- Μέγεθος Παραοικονομίας Ασιατικών Χωρών

*Πηγή: Schneider, 2002

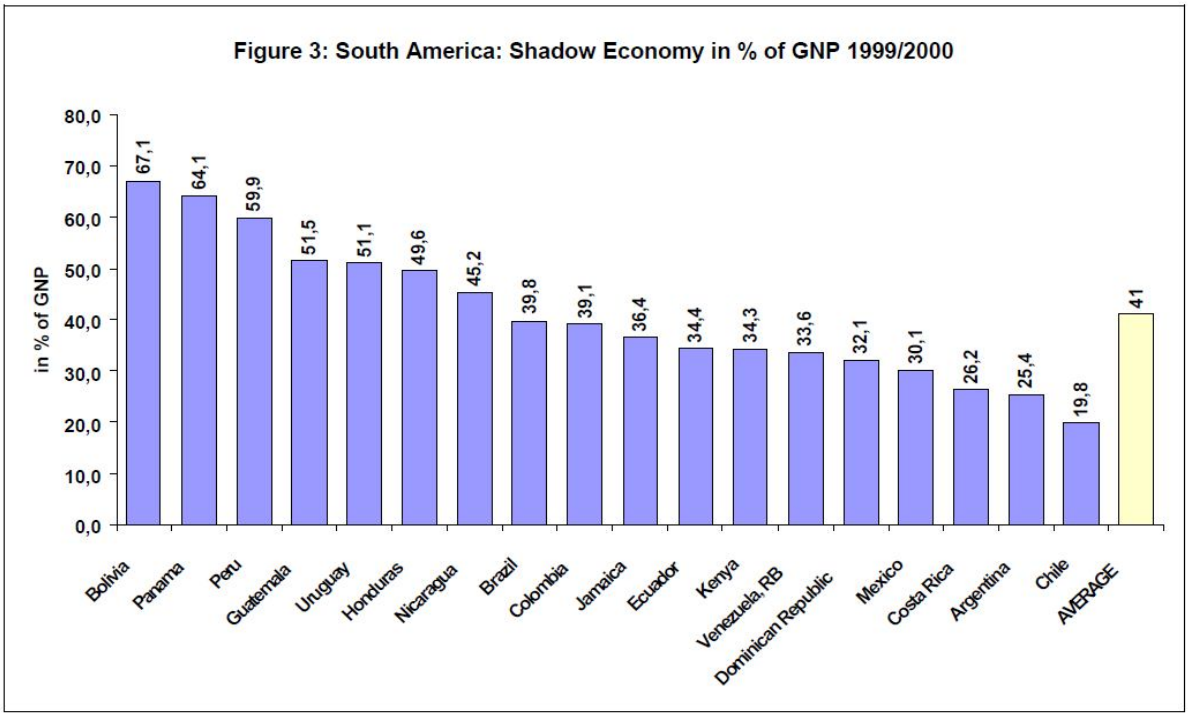

Διάγραμμα 7- Μέγεθος Παραοικονομίας Χωρών Νότιας Αμερικής

*Πηγή: Schneider, 2002

Χώρες σε Στάδιο Μετάβασης

Σε αυτή την κατηγορία, το μεγαλύτερο μέγεθος παραοικονομίας το έχει η Γεωργία και συγκεκριμένα είναι 67,3%, ενώ το μικρότερο σημειώνεται στη Σλοβακία, 18,9%. Ο μέσος όρος αυτών των 13 χωρών είναι 38% του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος. Σε γενικές γραμμές, για αυτές τις χώρες- και πιθανώς και για άλλες- το μέγεθος της παραοικονομίας μπορεί να αποτελέσει ένα δείκτη του επιπέδου της οικονομικής και πολιτικής απελευθέρωσης, καθώς και της επιτυχίας της μακροοικονομικής σταθεροποίησης (Fleming, Roman, Farrell, 2000). Με λίγα λόγια, όσο μικρότερη είναι η παραοικονομία, τόσο καλύτερο το επίπεδο της απελευθέρωσης και της σταθεροποίησης. Επίσης, οι ίδιοι συγγραφείς υπογραμμίζουν ότι οι δραστηριότητες εκείνες που ευθύνονται για τη μαύρη οικονομία σε αυτού του είδους τις χώρες είναι οι εγκληματικές/παράνομες (criminal), όπως συμβαίνει σε μεγάλο βαθμό στη Ρωσία και οι αντικανονικές (irregular), εκείνες δηλαδή που είναι νόμιμες, αλλά διαφεύγουν της επίσημης οικονομίας, όπως για παράδειγμα η φοροδιαφυγή.

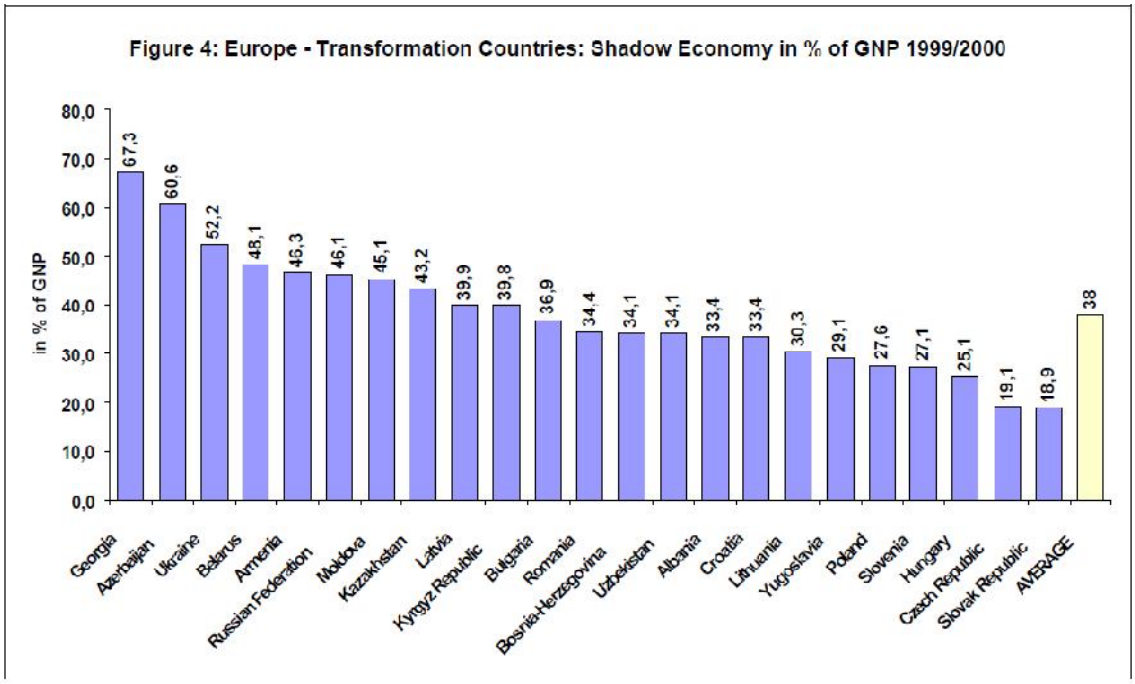

Διάγραμμα 8- Μέγεθος Παραοικονομίας Ευρωπαϊκών Χωρών Μεταβατικού Σταδίου

*Πηγή: Schneider, 2002

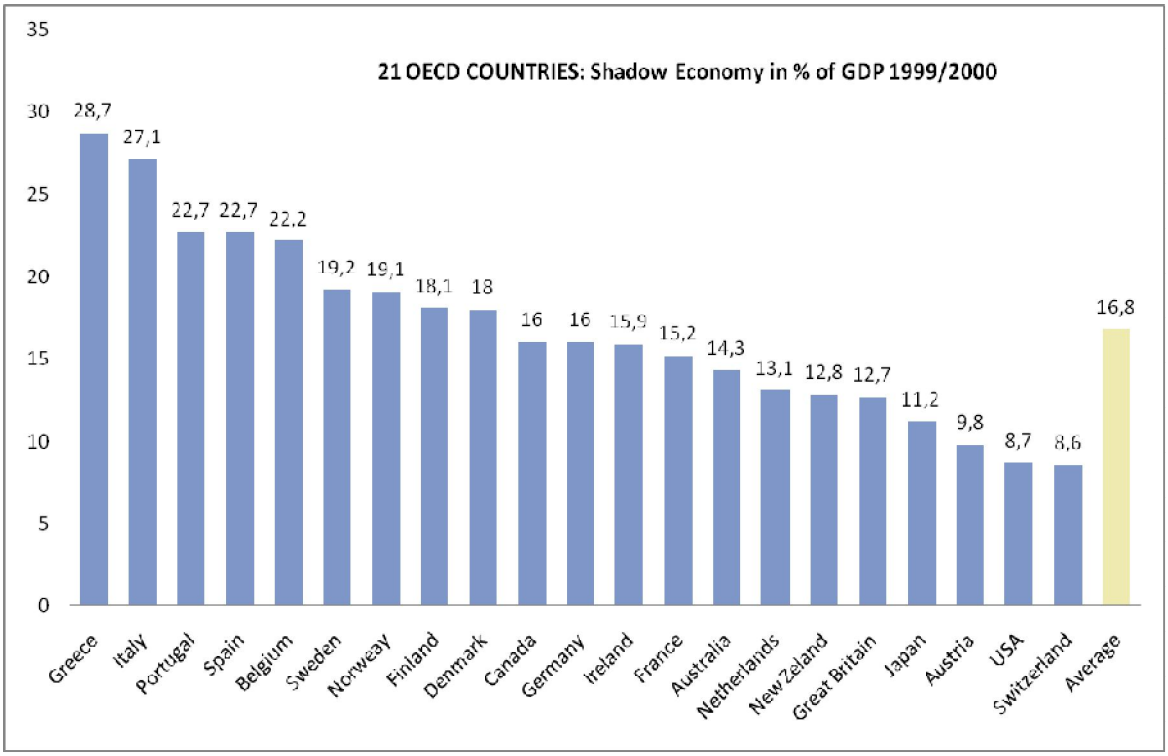

Διάγραμμα 9- Μέγεθος Παραοικονομίας Χωρών ΟΟΣΑ

*Πηγή: Schneider, 2002

Αναφορικά με την Ελλάδα παρουσιάζεται παρακάτω ένα διάγραμμα που εμφανίζει από το 1968, διαχρονικά, την πορεία του μεγέθους της παραοικονομίας της χώρας μέχρι το 2002, χρησιμοποιώντας το μοντέλο MIMIC, και ερμηνεύοντας με προσοχή τα αποτελέσματα, καθώς από το 1988 οι ελληνικοί εθνικοί λογαριασμοί αναθεωρήθηκαν πληθωριζόμενοι κατά 28% (Dell'Anno, Gómez- Antonio & Alañon-Pardo, 2007). Αυτό που παρατηρείται είναι ότι διαχρονικά παρουσιάζει διακύμανση το μέγεθος αυτού του φαινομένου. Συγκεκριμένα, το πιο μικρό μέγεθος που έχει σημειωθεί από το 1968 είναι τις χρονιές 1973/1974, όπου κυμάνθηκε περίπου στο 3% και από τότε, σταδιακά αυξήθηκε φτάντοντας στην κορυφή τις χρονιές 1998/1999 περίπου δηλαδή στο 32%, ενώ τη χρονιά 2002 κυμάνθηκε περίπου στο 27-28%.

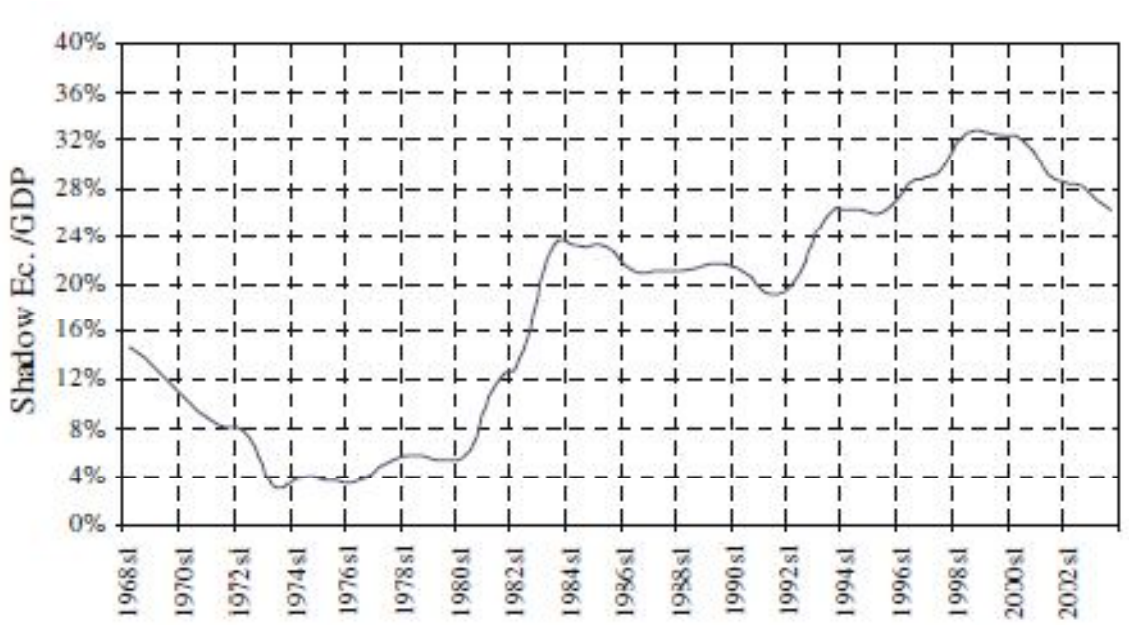

Διάγραμμα 10- Διαχρονική Μεταβολή Μεγέθους Παραοικονομίας Ελλάδας

*Πηγή: Dell'Anno, Gómez- Antonio & Alañon- Pardo, 2007

Για τη χρονιά 2007, η Ελλάδα σημείωσε ένα ποσοστό της τάξεως του 25,1%, σε αντίθεση με το μέσο όρο των 21 χωρών του ΟΟΣΑ που ήταν 13,34% (International Monetary Fund Report, 2011). Δηλαδή, από το 2002 μέχρι το 2007 έχει σημειωθεί μια ελαφριά μείωση περίπου της τάξεως του 2%. Βέβαια, αυτή η διαφορά ενδέχεται να οφείλεται στις διαφορετικές μεθόδους που χρησιμοποιεί η κάθε έρευνα.

Τα τελευταία επίσημα διαθέσιμα στοιχεία που υπάρχουν είναι για την περσινή χρονιά, όπου η παραοικονομία της Ελλάδας ήταν 25,4% του Ακαθάριστου Εγχώριου

Προϊόντος, καταλαμβάνοντας τη δέκατη θέση ανάμεσα σε 31 ευρωπαϊκές χώρες. Πιο συγκεκριμένα, για τη χρονιά 2009/2010 ο ξενοδοχειακός τομέας, οι υπηρεσίες εστίασης εστιατορίων και catering είχαν 22% μερίδιο στο μέγεθος της παραοικονομίας, οι κατασκευές 20%, το εμπόριο οχημάτων & εξοπλισμού 19% και οι διάφορες υπηρεσίες 18% (http://www.phantis.com).

Αυτό που μπορεί κανείς να διακρίνει είναι ότι το μέγεθος της παραοικονομίας της Ελλάδος είναι συγκρίσιμο με μεγέθη παραοικονομιών χωρών που βρίσκονται σε στάδιο μετάβασης προς την ελεύθερη αγορά και συνεπώς, από αυτή την οπτική, η Ελλάδα είναι η πιο προβληματική ανάμεσα στις χώρες του ΟΟΣΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4
ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

Παρουσιάζοντας παραπάνω τις αιτίες και τα μεγέθη της παραοικονομίας, γίνεται κοινώς αντιληπτό ότι αυτό το φαινόμενο έχει σημαντικές και σοβαρές συνέπειες και επιδράσεις στο σύνολο της ελληνικής οικονομίας. Το πιο σημαντικό από όλα είναι ότι τα στατιστικά στοιχεία αναφορικά με την ανεργία, το επίσημο εργατικό δυναμικό, το εισόδημα και την κατανάλωση, που δείχνουν οι εθνικοί λογαριασμοί είναι αναξιόπιστα (Schneider & Enste, 2002). Έτσι, εμφανίζεται μικρότερο το ΑΕΠ, και μια τέτοια υποεκτίμηση οδηγεί σε υποβάθμιση του ρυθμού ανάπτυξης της οικονομίας και σε λανθασμένα συμπεράσματα, τα οποία όμως είναι εκείνα που θα καθορίσουν την ασκούμενη οικονομική πολιτική.

Με λίγα λόγια, ο προγραμματισμός στόχων οικονομικής πολιτικής καταλήγει να είναι λανθασμένος και αναποτελεσματικός, καθώς η παραοικονομία μπορεί να εξουδετερώσει μέτρα πολιτικής που βασίζονται μόνο στην επίσημη οικονομία. Επιπλέον, η δραστηριοποίηση των παραοικονομούντων, εκτός του ισχύοντος πλαισίου της αγοράς και των νόμων, συνεπάγεται αθέμιτο ανταγωνισμό και υπερκέρδη για τους ίδιους. Όπως επίσης, η ύπαρξη υψηλού ποσοστού παραοικονομίας που σημειώνεται στην Ελλάδα, συνοδεύεται από σημαντική φοροδιαφυγή, η οποία με τη σειρά της συνεπάγεται μειωμένα φορολογικά έσοδα και μεγαλύτερο δημοσιονομικό έλλειμα, προβλήματα επίκαιρα και μείζονος σημασίας για την πορεία της Ελλάδας.

Πράγματι, η παρουσία ενός υψηλού ποσοστού παραοικονομίας μπορεί να σημαίνει ότι οι υπάρχουσες φορολογικές και ρυθμιστικές πολιτικές είναι ιδιαίτερα επιβαρυντικές και ίσως και άδικες. Αναφορικά με τις ρυθμιστικές πολιτικές, ακόμα και λογικοί και ευσυνείδητοι πολίτες καταφεύγουν στην παράλληλη οικονομία, προκειμένου να αποφύγουν τα υψηλά κόστη εισόδου στην επίσημη οικονομία, όπως συνέβαινε μέχρι πρότεινος με τα έξοδα για έκδοση επαγγελματικής άδειας ή εγγραφής στα μητρώα επαγγελματικών κλάδων. Άλλες φορές, οι πολίτες καταφεύγουν σε αυτό το δρόμο για να αποφύγουν τα υψηλά κόστη παραμονής στην επίσημη οικονομία, όπως είναι οι φόροι, η γραφειοκρατία και τα παράβολα ή/και οι κανονισμοί για την προστασία του περιβάλλοντος.

Αναφορικά με τις φορολογικές πολιτικές, οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές που προσπαθεί το ελληνικό κράτος να επιβάλει, έχουν σοβαρές συνέπειες στην οικονομία. Αυτό συμβαίνει, καθώς δημιουργείται αναποτελεσματική διανομή των εισοδημάτων λόγω άνισων ευκαιριών και επιθυμία για έξοδο από την επίσημη οικονομία, υπονομεύοντας την ανταγωνιστική ικανότητα της χώρας (Lyssiotou, Pashardes, Stengos, 2001). Με άλλα λόγια, λειτουργώντας στην παραοικονομία έχουμε αυτομάτως, όπως έχει προαναφερθεί, ύπαρξη φοροδιαφυγής. Αυτό έχει ως, αποτέλεσμα, τα έσοδα του ελληνικού κράτους να είναι χαμηλότερα από εκείνα που θα μπορούσαν να είναι. Κατ' επέκταση, για άλλη μια φορά το κράτος δε μπορεί να χρηματοδοτήσει επενδύσεις ή διάφορες δραστηριότητες, όπως είναι οι υποδομές για την υγεία, την παιδεία, τις μεταφορές κλπ. ή ακόμα και η αποπληρωμή δόσεων των δανείων που παίρνει η Ελλάδα.

Επιπλέον, τα ανακριβή εθνικολογιστικά στοιχεία μπορούν να οδηγήσουν σε αναποτελεσματική εφαρμογή προγραμμάτων κοινωνικής ευημερίας (Fleming, Roman, Farrell, 2000). Για παράδειγμα, όταν η παρουσία της «μαύρης» αγοράς εργασίας είναι ιδιαίτερα έντονη, που συμβαίνει σε μεγάλο βαθμό στην Ελλάδα, τότε η ανεργία εμφανίζεται διογκωμένη. Έτσι, οι κοινωνικές παροχές προορίζονται, μέχρι ένα βαθμό, λανθασμένα σε άτομα που στην ουσία λαμβάνουν κάποιο εισόδημα, ενώ στην πραγματικότητα είναι πιθανό εκείνοι που οριακά δε λαμβάνουν αυτά τα οφέλη να τα έχουν μεγαλύτερη ανάγκη.

Η εμπειρική έρευνα γύρω από το θέμα της «μαύρης» αγοράς εργασίας είναι ακόμα πιο δύσκολη. Δε μπορεί να εντοπιστεί εύκολα πόση προστιθέμενη αξία προσθέτει στο εθνικό προϊόν, καθώς δεν υπάρχουν επίσημα στοιχεία και δε μπορεί να εξακριβωθεί πόσες ώρες οι συγκεκριμένοι εργαζόμενοι παρέχουν τις υπηρεσίες τους (Schneider, 2002). Μπορεί οι Έλληνες πολίτες να ικανοποιούν, με αυτό τον τρόπο, ορισμένες από τις βασικές τους ανάγκες, αυτό γίνεται όμως υπό καταπιεστικές ή μη ασφαλείς συνθήκες εργασίας. Πολλές φορές, ο εργαζόμενος απασχολείται οχτώ και παραπάνω ώρες στον εργοδότη και εκείνος, τον ασφαλίζει ως απασχολούμενο μερικής απασχόλησης ή ακόμα και καθόλου. Με αυτό τον τρόπο, οι εργαζόμενοι δε δικαιούνται ιατροφαρμακευτική κάλυψη, συνταξιοδότηση, καθώς και διάφορα άλλα οφέλη και παροχές, καταπατώντας τα βασικά δικαιώματα των εργαζομένων.

Μια επιπλέον επίδραση της δραστηριοποίησης στην παράλληλη οικονομία είναι ότι δυσχεραίνει ακόμα περισσότερο την οικονομική ρευστότητα της Ελλάδος. Αυτό συμβαίνει, διότι αυξάνεται η ζήτηση σε ρευστό, αφού πολλοί είναι οι ερευνητές

που πιστεύουν ότι οι περισσότερες από αυτού του είδους τις συναλλαγές γίνονται σε ρευστό χρήμα για να είναι πιο δύσκολος ο εντοπισμός τους (Schneider & Enste, 2002). Για αυτό το λόγο, άλλωστε, έχει αναπτυχθεί και η μέθοδος ζήτησης ρευστού ως προσέγγιση του μεγέθους της παραοικονομίας. Κάτι τέτοιο, πιέζει τη θέση των τραπεζών και της ελληνικής κυβέρνησης ακόμα περισσότερο ειδικά αυτή την περίοδο της κρίσης.

Σε γενικές γραμμές, λοιπόν, θα μπορούσε κανείς να πει, οπως τόνισε ο Glinkina, ότι η παραοικονομία συνεπάγεται αναξιόπιστη και μη αποδοτική διαχείρηση της οικονομίας, διάβρωση του φορολογικού συστήματος και της βάσης των ξένων συναλλαγών, δυσκολία επιτυχίας μακροοικονομικής σταθερότητας και πρόκληση της αξιοπιστίας του νομικού και θεσμικού συστήματος (Fleming, Roman, Farrell, 2000). Έτσι, αυτό που θα πρέπει να προσέξουν οι Έλληνες ,πολιτικοί και μη, στην προσπάθειά τους να μειώσουν την παραοικονομία είναι να αναλύσουν, πρώτα από όλα, την περίπλοκη και τις περισσότερες φορές, αντιθετική σχέση που υπάρχει ανάμεσα στις συνέπειες των αποφάσεων περί εφαρμογή συγκεκριμένων πολιτικών (Schneider, 2002).

Όλα τα παραπάνω είναι οι αρνητικές συνέπειες του φαινομένου αυτού. Υπάρχουν, όμως, ορισμένες απόψεις που υποστηρίζουν ότι η παραοικονομία έχει και θετικά αποτελέσματα. Γενικότερα, αρκετοί είναι οι ερευνητές που πιστεύουν ότι δεν είναι ακόμα ξεκάθαρη η επίδρασή της στην οικονομική ανάπτυξη, αν δηλαδή τα κόστη της καλύπτουν τα οφέλη της.

Πιο συγκεκριμένα, οι Fleming, Roman, Farrell (2000) τονίζουν ότι ενώ ορισμένες δραστηριότητες της παράλληλης οικονομίας είναι ανεπιθύμητες, όπως για παράδειγμα το εμπόριο ναρκωτικών, αρκετές από αυτές είναι επικοδομητικές και καλύπτουν βασικές ανάγκες, π.χ. το εισόδημα, σε πολίτες των αναπτυσσόμενων χωρών. Οι ίδιοι συγγραφείς μελετώντας άλλους ερευνητές σημειώνουν ότι σε κάποιες περιπτώσεις, όπως το Περού, οι «νόμοι» της παράλληλης οικονομίας είναι πιο αποδοτικοί από εκείνους της επίσημης οικονομίας. Έτσι, η πρώτη έχει συμβάλλει στην ενεργοποίηση επιχειρηματικών προσπαθειών στις οικονομίες που βρίσκονται σε μεταβατικό στάδιο, καθώς επίσης έχει συνεισφέρει και στη μετάβαση προς την οικονομία της ελεύθερης αγοράς.

Επιπλέον, ο Schneider αναφέρει ότι περίπου το 66% των εσόδων της παραοικονομίας επιστρέφονται αμέσως στην επίσημη οικονομία, μέσω της αυξημένης κατανάλωσης των νοικοκυριών, κυρίως, για διαρκή αγαθά και υπηρεσίες,

συμβάλοντας έτσι στην οικονομική ανάπτυξη και τα φορολογικά έσοδα. Οι Schneider & Frey (2000) αναφέρουν, επίσης, ότι η παραοικονομία ίσως συνεισφέρει στη δημιουργία αγορών, ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και αυτό που είναι πολύ σημαντικό για την Ελλάδα, στην αλλαγή των νομικών, κοινωνικών και οικονομικών φορέων που είναι απαραίτητοι για να επιτευχθεί η ζητούμενη ανάπτυξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5
ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Όπως έχει τονιστεί πολλάκις στις προηγούμενες ενότητες, η παραοικονομία αναγνωρίζεται ως ένας σημαντικός και διαρκής κίνδυνος για το κράτος μη είσπραξης εσόδων. Σε αυτό που θα ήταν καλό, λοιπόν, να προβούν οι εισπρακτικές αρχές είναι μια συνεργασία με τις στατιστικές υπηρεσίες σχετικά με τη συνεχή αναθεώρηση των μεθόδων μέτρησης αυτού του φαινομένου διαχρονικά (Russell, 2010), καθώς καμιά μέθοδος δεν είναι η καλύτερη. Κάτι τέτοιο, θα βοηθήσει το κράτος να πραγματοποιεί πιο ακριβείς εκτιμήσεις περί των εσόδων του και θα συμβάλει σε έναν καλύτερο σχεδιασμό πολιτικών και πρακτικών προκειμένου να αντιμετωπιστεί αυτός ο κίνδυνος. Εξάλλου, η έρευνα του Schneider, 2009, για την παραοικονομία των G20 χωρών υπογραμμίζει πως υπάρχει μεγάλη δυνάτοτητα είσπραξης περαιτέρω εσόδων, αν οι χώρες με μεγάλη παραοικονομία- σε αυτές ανήκει και η Ελλάδα- μειώσουν αυτό το φαινόμενο κάνοντας προσπάθειες να πλησιάσουν τις καλύτερες από άποψη απόδοσης χώρες (ΗΠΑ, Ιαπωνία, Μ. Βρετανία) (Russell, 2010).

Σε γενικές γραμμές, έχουν γίνει τέτοιου είδους προσπάθειες από πολλές χώρες. Κάποιες χώρες κάνουν προσπάθειες, τουλάχιστον, να σταθεροποιηθεί το μέγεθος της παραοικονομίας, αλλά αυτές οι προσπάθειες δεν είναι σε όλες τις χώρες επιτυχείς. Υποστηρίζεται ότι ακόμα και οι μεγαλύτερες μεταρρυθμίσεις σχετικά με τη μείωση των φορολογικών συντελεστών, δεν οδήγησαν σε μείωση της παραοικονομίας, απλά κατάφεραν να τη σταθεροποιήσουν και να αποφύγουν ενδεχόμενη αύξησή της. Μείωση του φαινομένου, λοιπόν, δεν πραγματοποιήθηκε μέχρι στιγμής στην Ελλάδα, καθώς όπως είναι γνωστό η κοινωνική δικτύωση, οι διαπροσωπικές σχέσεις, το υψηλό κέρδος από τις ανεπίσημες δραστηριότητες και οι σχετικές επενδύσεις σε πραγματικό και ανθρώπινο κεφάλαιο, είναι οι παράγοντες που κρατούν τους πολίτες μακριά από την επίσημη οικονομία (Schneider, 2002).

Η μεγαλύτερη συζήτηση στις έρευνες σχετικά με τους τρόπους μείωσης της παραοικονομίας των χωρών του ΟΟΣΑ, περιστρέφεται γύρω από τη μειωμένη φορολογική επιβάρυνση από τους άμεσους και τους έμμεσους φόρους, τη μείωση των κρατικών νόμων και περιορισμών σε συνδυασμό με συνεπή επιβολή τους, την απελευθέρωση και μεγαλύτερη ευελιξία της αγοράς εργασίας και τη μείωση της

διαφθοράς (Schneider, Enste, 2002) . Για την Ελλάδα , πιο συγκεκριμένα, υπογραμμίζεται η αναγκαιότητα σχεδιασμού και υλοποίησης αποτελεσματικών φορολογικών πολιτικών. Απαιτείται, δηλαδή, βελτίωση της ποιότητας των ελληνικών φορέων και εκλογίκευση των κοστών διοίκησης και συμμόρφωσης προκειμένου να επιτευχθεί η μείωση της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής μέσω της απλοποίησης του κανονιστικού πλαισίου (Katsios, 2006).

Έτσι, δε θα πρέπει η κυβέρνηση να προβαίνει σε δημιουργία πολλών νέων νόμων και κανονισμών, αλλά αυτό που χρειάζεται είναι να επιβεβαιώνεται όντως η εφαρμογή τους, όπως επίσης και οι επιβολές κυρώσεων όπου ορίζεται από αυτούς. Σχετικά, λοιπόν, με τις φορολογικές πολιτικές, μέχρι πριν τρία χρόνια περίπου, δεν είχε γίνει καμία πρόοδος ως προς την απλούστευση του περίπλοκου ελληνικού φορολογικού συστήματος ή τις προσπάθειες για πιο δίκαιους και διαφανείς φόρους. Επιπλέον, το ελληνικό κράτος δεν είχε προβεί σε μείωση των κρατικών σπαταλών, με αποτέλεσμα να μη μπορεί να ελεγχθεί το έλλειμμα. Ένα παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι το ελληνικό σύστημα υγείας ξοδεύει για προμήθειες πολλά περισσότερα χρήματα σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Συνεπώς, προτείνεται η μείωση των άσκοπων και υπερβολικών εξόδων για τις φαρμακευτικές και όχι μόνο προμήθειες προκειμένου το φορολογικό προϊόν να αξιοποιείται στον καλύτερο δυνατό βαθμό και έτσι να προτιμούν οι πολίτες να δραστηριοποιούνται στην επίσημη οικονομία.

Επιπλέον, είναι γεγονός ότι από το 2005 και μετά η ελληνική κυβέρνηση «έχει αναγκαστεί» να προβεί σε αυξήσεις των έμμεσων φόρων, του ΦΠΑ δηλαδή και του φόρου κατανάλωσης. Το θέμα , όμως, είναι ότι δεν φταίνε αποκλειστικά οι υψηλοί φόροι που αυξάνουν την παραοικονομία στην Ελλάδα, αλλά το πώς λειτουργεί και εφαρμόζεται το φορολογικό σύστημα, αφού έχουμε σε γενικές γραμμές μέτριους φορολογικούς συντελεστές σε σχέση με άλλες χώρες της ΕΕ, αλλά μεγάλη διαφθορά στην εφαρμογή αυτού του συστήματος. Έναν τρόπο που προτείνει ο Katsios (2006), σχετικά με τη μείωση της διαφθοράς, είναι να εφαρμοστεί μια εσωτερική γεωγραφική μετακίνηση των δημόσιων υπαλλήλων, ούτως ώστε να μην αναπτύσσουν πελατειακές σχέσεις με τους πολίτες μιας περιοχής, αφού η Ελλάδα διατηρεί μεγάλο δημόσιο τομέα ακόμα και σε μικρές πόλεις και περιφέρειες. Κάτι τέτοιο θα ήταν ,ίσως, εφικτό αυτή την περίοδο, όπου αρκετοί δημόσιοι υπάλληλοι έχουν το δικαίωμα και σε κάποιες περιπτώσεις την υποχρέωση- λόγω υπεραριθμίας- να πραγματοποιήσουν μετάταξη σε άλλη υπηρεσία όπου κι αν βρίσκεται, όπου υπάρχει κενή θέση αλλιώς απειλούνται ακόμα και με απόλυση.

Κάποιοι ερευνητές, όπως οι Dell'Anno et al (2007), πιστεύουν ότι η ύπαρξη σχετικά μικρότερης φορολογίας της Ελλάδας σε σχέση με άλλες χώρες της ΕΕ, σημαίνει ότι υπάρχει ακόμα χώρος για είσπραξη περισσότερων φόρων. Από την άλλη, ο Schneider πιστεύει ότι οποιαδήποτε αύξηση στους φόρους, θα οδηγούσε ακόμα μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού πληθυσμού στην παραοικονομία και θα υπονόμευε την πραγματική αγοραστική δύναμη της Ελλάδας, με αποτέλεσμα τη μείωση των κρατικών εσόδων (http://www.phantis.com). Ο ίδιος προβλέπει ότι αυτή τη χρονιά η παραοικονομία στην Ελλάδα θα αγγίξει το 25,8% του επίσημου ΑΕΠ, από 25,4% ή 62,8 δις ευρώ που ήταν πέρυσι- το μεγαλύτερο ποσοστό ανάμεσα στις χώρες του ΟΟΣΑ- και τονίζει επί τούτου ότι αν η κρίση συνεχιστεί, αυτό το ποσοστό θα αυξηθεί, ειδικά αν η κυβέρνηση αναγκαστεί από το ΔΝΤ και την ΕΕ να προχωρήσει σε νέο γύρο φορολογικών αυξήσεων.Αυτό το δυσμενές σενάριο δυστυχώς αρχίζει να συμβαίνει, αφού δρομολογείται η αύξηση της φορολόγησης στα είδη εστίασης πλέον με 23% ,τομέας ο οποίος καταλαμβάνει πολύ μεγάλο κομμάτι της ελληνικής οικονομίας.

Συνεπώς, αυτό που χρειάζεται η Ελλάδα είναι να διευρυνθεί σταδιακά η φορολογική βάση, να απλουστευθεί το φορολογικό σύστημα και να γίνει πιο αποτελεσματικό και δίκαιο. Το τελευταίο είναι πολύ σημαντικό, καθώς μόνο αν οι πολίτες θεωρούν το σύστημα δίκαιο, θα είναι πρόθυμοι να καταβάλουν τους αντίστοιχους φόρους τους , συνεπώς δε θα παραοικονομούν, διότι θα αισθάνονται ότι γίνεται από το κράτος σωστή διαχείριση και αξιοποίηση του φορολογικού προϊόντος και ότι τα χρήματα που πληρώνουν δεν πάνε «χαμένα» ,αλλά προορίζονται για την παροχή ποιοτικών δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών .

Από την άλλη, εφόσον μια από τις κύριες αιτίες της παραοικονομίας είναι η φοροδιαφυγή, θα πρέπει να ληφθούν μέτρα για την αντιμετώπιση και την κατά το δυνατό κατάργησή της. Αυτή είναι και μια από τις προϋποθέσεις και υποδείξεις του Δ.Ν.Τ. Πιο συγκεκριμένα, είναι πολύ πρόσφατες οι σχετικές μεταρρυθμίσεις και αυτές περιλαμβάνουν στόχους ως προς την είσπραξη καθυστερούμενων φορολογικών υποχρεώσεων, εκτενείς ελέγχους στους φορολογούμενους ,ιδίως στους αυτοαπασχολούμενους ,με υψηλά ή αδικαιολογήτως χαμηλά εισοδήματα, έλεγχο των τραπεζικών λογαριασμών μεγαλοκαταθετών καθώς και διασταυρώσεις στοιχείων και επιτόπου ελέγχους (International Monetary Fund Report, 2011).

Μια τεχνική που έχει αρχίσει να εφαρμόζεται είναι η υπενθύμιση μέσω αλληλογραφίας, κυρίως ηλεκτρονικής, σχετικά με τις χρηματικές φορολογικές

υποχρεώσεις και τις αντίστοιχες προθεσμίες. Με αυτό τον τρόπο, μέχρι στιγμής ανταποκρίθηκε μόνο ένας στους δέκα επιχειρηματίες όσον αφορά στην πληρωμή του ΦΠΑ, αλλά αυτό είχε ως αποτέλεσμα να συλλεχθούν περίπου 42 εκατ. ευρώ τα οποία δεν θα εισπράτονταν χωρίς την σχετική ενημέρωση. . Από την άλλη, τα φορολογικά κίνητρα που δόθηκαν σχετικά με τη συλλογή αποδείξεων ως μέτρο πάταξης της παραοικονομίας και είσπραξης του ΦΠΑ, αποδεικνύονται ζημιογόνα για το ταμείο του κράτους, καθώς πολλοί ήταν οι πολίτες που εισέπραξαν μεγάλες επιστροφές φόρων. Οπότε, δρομολογείται τροποπίηση αυτού του μέτρου την επόμενη χρονιά. Αυτό σημαίνει αλλαγή της ρύθμισης, πράγμα το οποίο όπως προαναφέρθηκε, ανήκει στην κατηγορία έντασης των κρατικών περιορισμών, που είναι μια από τις αιτίες που αυξάνει την παραοικονομία. Πάντως τα φορολογικά κίνητρα κοστίζουν, παρέχουν έδαφος για εκματάλλευσή τους και είναι λιγότερο αποτελεσματικά σε σχέση με άλλα μέτρα. Αυτό που χρειάζεται, με άλλα λόγια, είναι να σχεδιασθεί μια συνεπής πολιτική και να εφαρμοστεί αναμένοντας τα αποτελέσματα, έστω κι αν αυτά δεν είναι βραχυπρόθεσμα.

Επίσης, ως μέρος της φορολογικής επιβάρυνσης, θα ήταν καλό να μειωθούν τα κόστη των κοινωνικών εισφορών (Frey & Schneider, 2002), αφού αυτές είναι πιο σημαντικές, όπως έχει προαναφερθεί, για την περίπτωση της Ελλάδας. Η αναφορά του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου υπογραμμίζει ότι οι κοινωνικοί φόροι στην Ελλάδα είναι υψηλότεροι από το μέσο όρο της ΕΕ-15 (International Monetary Fund Report, 2008) και ο Schneider αναφέρει ότι τα αποτελέσματα 12 ερευνών έδειξαν ότι οι φόροι και οι ασφαλιστικές εισφορές αποτελούν το 35-38% του μεγέθους της παραοικονομίας (http://www.phantis.com).

Πολλοί είναι, δυστυχώς, οι εργοδότες που προσλαμβάνουν έναν εργαζόμενο και είτε του κάνουν σύμβαση μερικής απασχόλησης είτε του κάνουν σύμβαση έργου(μπλοκάκια) προκειμένου να μην πληρώσουν αυτές τις εισφορές. Έτσι, αν πραγματοποιούνταν μείωση στο ποσοστό επιβάρυνσης ,με σκοπό να ευθυγραμιστεί με εκείνο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τότε θα ήταν όλο και λιγότεροι οι επιχειρηματίες, ειδικά των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, όπου θα προέβαιναν στην παραοικονομία.

Μια πρόταση, λοιπόν, που θα συνέβαλε στη μείωση της παραοικονομίας είναι να γίνει μια αξιόλογη μεταρρύθμιση σχετικά με την ευελιξία της αγοράς εργασίας. Με τη μείωση των περιορισμών της αγοράς εργασίας, δίνονται κίνητρα στα άτομα να κινηθούν προς την επίσημη οικονομία. Ένας τρόπος θα μπρούσε να είναι η

απελευθέρωση ορισμένων κατηγοριών επαγγελμάτων, όπου το σχέδιο αυτό έχει ήδη μπει σε εφαρμογή για περίπου 136 επαγγέλματα από αρχές Ιουλίου του 2011. Η κατάργηση της καταβολής μεγάλου χρηματικού ποσού για την έκδοση μιας επαγγελματικής άδειας διευκολύνει ,όσους σκόπευαν να δραστηριοποιηθούν σε αυτό το επάγγελμα ,να το κάνουν και να μη καταφύγουν σε μια θέση «αδήλωτης» εργασίας. Επιπλέον, η δημιουργία επαγγελματικών εταιριών τέτοιου τύπου έχει να δώσει και θετικά, αφού για να διαχειριστεί και να λειτουργήσει αυτή σωστά, θα χρειαστεί να ανοίξουν νέες θέσεις εργασίας.

Μια άλλη σχετική πρόταση είναι να μειωθούν τα εμπόδια εσόδου στο χώρο των επιχειρήσεων. Η Ελλάδα έχει πολλούς περιορισμούς, ιδιαίτερα σημειώνεται ότι για να ανοίξει κάποιος μια νέα εταιρία απαιτούνται πλήθος εγγράφων και ωρών. Ιδιαίτερα αυτή την περίοδο που γίνονται καμπάνιες ενημέρωσης και πληροφόρησης κυρίως προς τους νέους και δίνονται ανάλογες επιχορηγήσεις, θα πρέπει η ίδρυση νέας εταιρίας να είναι ,αντίστοιχα,προσιτή και όσο γίνεται πιο απλή.Αυτό το πρόβλημα έχει λυθεί ,μερικώς, με την διαδικασία ίδρυσης επιχειρήσεων μέσω της υπηρεσίας μίας στάσης ή αλλίως «one stop shop» όπου τα αντίστοιχα επιμελητήρια και πιστοποιημένα Κ.Ε.Π (για προσωπικές εταιρίες) καθώς και οι συμβολαιογράφοι(για κεφαλαιουχικές εταιρίες) αναλαμβάνοιυν να διεκπεραιώσουν την διαδικασία ίδρυσης και δημοσίευσης των επιχείρησεων-εταιριών ,γλιτώνοντας τον επιχειρηματία από πολύ χρόνο και περιτά έξοδα.

Αναφορικά με διάφορους περιορισμούς που έγινε λόγος παραπάνω, ένα μέτρο που προτείνεται είναι η μείωση του κρατικού παρεμβατισμού. Για παράδειγμα, σε μια αναφορά του το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (International Monetary Fund Report, 2011), σημειώνει ότι έρευνες πάνω στου κυριότερους τομείς της ελληνικής οικονομίας ,του τουρισμού και του λιανικού εμπορίου που μαζί αποτελούν το 20% της μικτής προστιθέμενης αξίας της χώρας, βρήκαν ότι αντιμετωπίζουν προβλήματα λόγω των υπερβολικών κανονισμών και παρεμβατισμών που υπάρχουν. Επομένως, θα πρέπει να εφαρμοστεί η παροχή κινήτρων για ανάπτυξη του τουρισμού, ο οποίος είναι το ανταγωνιστικό και συγκριτικό πλεονέκτημα της Ελλάδας και από την άλλη είναι ένας από τους κύριους τομείς που σημειώνεται η ελληνική παραοικονομία. Επιποσθέτως, στην ίδια αναφορά σημειώνεται ότι για να εξάγουν οι ελληνικές επιχειρήσεις ένα κοντέϊνερ στο εξωτερικό απαιτούνται 20 μέρες, 6 έγγραφα και $1.153, έναντι 6 ημερών, 4 εγγράφων και $934 που απαιτούνται στις 3 καλύτερες χώρες της ΕΕ. Συνεπώς, αντιλαμβάνεται κανείς τα εμπόδια και τα κόστη πάσης

φύσεως που ενέχουν οι τέτοιου είδους περιορισμοί και τις απαραίτητες ενέργειες που πρέπει να γίνουν, ώστε να διευκολύνονται οι πολίτες στην ενασχόλησή τους με την επιχειρηματικότητα, και ως αποτέλεσμα να δραστηριοποιούνται στην επίσημη και όχι στην παράλληλη οικονομία.

Τέλος, εκείνο που είναι σημαντικό ,σε όποια λύση κι αν εφαρμοστεί, και θα πρέπει να χαρακτηρίζει τους Έλληνες πολίτες και το ελληνικό κράτος είναι η ηθική και οι αξίες. Υποστηρίζεται από σχεδόν όλες τις έρευνες ότι σε αυτή τη δύσκολη περίοδο, οι οικονονικές προοπτικές θα ανθίσουν με την ενθάρρυνση της ειλικρίνειας. Αν οι άνθρωποι νιώθουν ότι το κράτος τους αντιμετωπίζει δίκαια και ότι τους παρέχει ένα σύνολο καλών υπηρεσιών και αγαθών, τότε είναι πιο πρόθυμοι να πληρώσουν φόρους, που θα αυξήσει τα κρατικά έσοδα. Με αυτό τον τρόπο, θα αναπτύξουν μια ηθική συμμόρφωσης, η οποία ενισχυόμενη από διάφορες καμπάνιες εκπαίδευσης προς τα μικρά άτομα σε ηλικία, ενημέρωσης και υποστήριξης όλων, θα συμβάλλει στη μείωση τόσο της φοροδιαφυγής όσο και της παραοικονομίας και κατά συνέπεια στη βελτίωση του ρυθμού ανάπτυξης της χώρας αυτής.

Συνοψίζοντας, λοιπόν, κάποιοι βασικοί τρόποι αντιμετώπισης και μείωσης αυτού του περίπλοκου φαινομένου της παραοικονομίας που συνδέεται άρρηκτα και με τη φοροδιαφυγή είναι:

- Πιο συχνοί φορολογικοί έλεγχοι και σοβαρές κυρώσεις σε περίπτωση φοροδιαφυγής.
- Όχι αντικατάσταση των άμεσων φόρων με τους έμμεσους, αλλά σταδιακή διεύρυνση της φορολογικής βάσης και απλοποίηση του φορολογικού συστήματος.
- Νομιμοποίηση συγκεκριμένων δραστηριοτήτων παράλληλης οικονομίας, μέσω για παράδειγμα απελευθέρωσης της αγοράς εργασίας.
- Μεταρρυθμίσεις που μειώνουν τους περιορισμούς και ενισχύουν την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας της χώρας μέσω μείωσης κινήτρων για διαφθορά.
- Έμφαση στην επιβολή και εφαρμογή ένος απαραίτητου αριθμού περιορισμών παρά αύξηση του απόλυτου αριθμού τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η παραοικονομία είναι ένας όρος γνωστός σε όλες τις χώρες του κόσμου και δυστυχώς, το μέγεθός της έχει αυξηθεί τα τελευταία, περίπου, πενήντα χρόνια ακόμα και στις ανεπτυγμένες και αποδοτικές χώρες. Συγκεκριμένα, πρόκειται για όλες εκείνες τις δραστηριότητες και συναλλαγές, ενχρήματες και μη, που δεν καταγράφονται στα επίσημα στατιστικά στοιχεία για τον υπολογισμό του ΑΕΠ μιας χώρας. Στην Ελλάδα, δη, αυτό το φαινόμενο λαμβάνει μεγάλες διαστάσεις και ιδιαίτερα, την περίοδο αυτή της κρίσης που οι κοινωνικές αξίες έχουν φθίνει, πολλοί είναι οι πολίτες που καταφεύγουν σε αυτή.

Οι αιτίες της παραοικονομίας είναι αρκετές. Για την Ελλάδα, οι τρεις πιο σημαντικές αιτίες είναι οι υψηλές κοινωνικές εισφορές, η ανεργία και ο μεγάλος αριθμός αυτοαπασχολούμενων. Επίσης, άλλες σημαντικές αιτίες είναι η φοροδιαφυγή και η διαφθορά, όπου υπάρχει ορατή σχέση με την παραοικονομία. Ειδικότερα, πολλοί είναι εκείνοι που ταυτίζουν τη φοροδιαφυγή με την παράλληλη οικονομία. Στην ουσία, όμως, πρόκειται για δυο διαφορετικές έννοιες. Η φοροδιαφυγή είναι ευρύτερη της παραοικονομίας, συμβαίνει πάντα σε αυτή και ορίζεται ως το σύνολο εκείνο των δραστηριοτήτων που δε δηλώνονται στην αρμόδια δημόσια αρχή. Από την άλλη, η διαφθορά είναι η μη συμμόρφωση στους κανόνες και τις αρχές της ελεύθερης οικονομίας και του εμπορίου, με σκοπό το προσωπικό όφελος ή το όφελος σχετιζόμενων ατόμων. Η σχέση της με την παραοικονομία μερικές φορές είναι υποκατάστατη και άλλες πάλι συμπληρωματική, δηλαδή μέσα σε ένα διεφθαρμένο κράτος, οι πολίτες επιλέγουν ή αναγκάζονται να δραστηριοποιηθούν στη «μαύρη» οικονομία.

Αναφορικά με το μέγεθος αυτού του φαινομένου, υπάρχουν διάφορες μέθοδοι που έχουν αναπτυχθεί, αλλά εφόσον είναι δύσκολο να εντοπιστούν και να μετρηθούν όλες αυτές οι δραστηριότητες, καμία μέθοδος δεν είναι η καλύτερη και όλες δίνουν διαφορετικά αποτελέσματα. Σε γενικές γραμμές, έχει παρατηρηθεί ότι οι αναπτυσσόμενες χώρες έχουν μεγαλύτερα μεγέθη από τις χώρες σε στάδιο μετάβασης και τις ανεπτυγμένες χώρες. Η Ελλάδα έχοντας το μεγαλύτερο ποσοστό παραοικονομίας (25,4% το 2010) ανάμεσα στις χώρες του ΟΟΣΑ που

συγκαταλέγεται, εμφανίζει χαρακτηριστικά όμοια με τις χώρες σε μεταβατικό στάδιο, όπως είναι η μεγάλη ένταση των κρατικών κανονισμών, η μεγάλη διαφθορά και η χαμηλή φορολογική ηθική.

Έτσι, οι συνέπειες αυτού του φαινομένου γίνονται εμφανείς σε κάθε τύπο αγοράς. Ειδικότερα, μεγάλη παραοικονομία σημαίνει μεγάλη φοροδιαφυγή, όπου τα κρατικά έσοδα είναι μειωμένα και έτσι, δεν υπάρχει δυνατότητα για χρηματοδότηση με σκοπό την παροχή ποιοτικών δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών. Έτσι, οι πολίτες είναι ακόμα πιο δυσαρεστημένοι με το κράτος, με αποτέλεσμα να οδηγούνται ακόμα περισσότερο στη φοροδιαφυγή και στη διευκόλυνσή τους μέσω πελατειακών σχέσεων και διαφθοράς. Επιπλέον, η αυξημένη παραοικονομία έχει αντίκτυπο στην αγορά εργασίας, όπου μεγαλώνουν τα περιθώρια για καταστρατήγηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων και στην αγορά χρήματος, αφού οι περισσότερες συναλλαγές αυτού του τύπου γίνονται με ρευστό, δυσκολεύοντας ακόμα περισσότερο την οικονομική ρευστότητα των τραπεζών και της χώρας. Βέβαια πολλοί αναλυτές υποστηρίζουν ότι σε ένα βαθμό η παραοικονομία έχει θετικές επιρρόες, αφού τα 2/3 του ενχρήματου προϊόντος της επιστρέφεται αμέσως στην επίσημη οικονομία και δίνουν ώθηση σε όλο το οικονομικό κύκλωμα.

Τέλος, τα μέτρα που θα πρέπει να εφαρμοστούν προκειμένου να μειωθεί η παραοικονομία της Ελλάδας και να αυξηθεί ο ρυθμός ανάπτυξής της σχετίζονται, κυρίως, με συνεπείς και δίκαιες φορολογικές πρακτικές. Επίσης, είναι σημαντικό να μειωθούν οι περιορισμοί στις αγορές προϊόντος και εργασίας, προκειμένου να είναι πιο εύκολη και πιο ελκυστική η πρόσβαση στην επίσημη οικονομία, καθώς επίσης απαιτείται να πραγματοποιούνται τακτικοί έλεγχοι και να επιβάλονται κυρώσεις όπου υπάρχει ανάγκη για να επιτευχθεί συμμόρφωση. Με αυτό τον τρόπο, θα αρχίσει να υποχωρεί η διαφθορά και να ενισχύεται η ηθική τόσο των Ελλήνων πολίτων, όσο και των Ελλήνων πολιτικών. **Από τα παραπάνω, γίνεται αντιληπτό ότι στην ουσία τα μέτρα για την αντιμετώπιση της παραοικονομίας είναι σχεδόν όμοια με τα μέτρα για την αντιμετώπιση της παγκόσμιας κρίσης.**

Επειδή η έρευνα γύρω από το θέμα της παραοικονομίας είναι δύσκολη, αλλά και σχετικά μικρή, θα πρέπει οι οικονομικοί ερευνητές να εμβαθύνουν ακόμα περισσότερο σε αυτή. Χώρες σχετικά ανεπτυγμένες, αλλά με μεγάλο ποσοστό παραοικονομίας, όπως είναι η Ελλάδα, παρέχουν ένα πολύ καλό έδαφος για μελέτη . Έτσι, προτείνεται να γίνει έρευνα σχετικά με το γιατί οι Έλληνες καταφεύγουν να δραστηριοποιηθούν σε αυτό τον τύπο οικονομίας και τι είναι αυτό που θα

επιθυμούσαν να λαμβάνουν από άποψη αγαθών και υπηρεσιών, ώστε να προτιμήσουν την επίσημη οικονομία. Επίσης, θα ήταν καλό να εξεταζόταν τι είναι αυτό για το οποίο θα ήταν διατεθιμένοι οι πολίτες να συμμορφωθούν, ώστε να ενισχυθεί η ειλικρινής σχέση κράτους- πολίτη και η δίκαιη αντιμετώπισή τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξένη Βιβλιογραφία

1. Dell'Anno, R., Gómez- Antonio, and G., Alañon- Pardo, A. (2007). The shadow economy in three Mediterranean countries: France, Spain and Greece. A MIMIC approach. *Erratum to: Empirical Economics* .

2. Fleming, M. H., Roman, J., and Farrell, G. (2000). The Shadow Economy. *Journal of International Affairs , 53* (2), 387-409.

3. Frey, B., and Schneider, F. (2000). Informal and Underground Economy.(Found at http://www.economics.uni-linz.ac.at).

4. Hellenic Ministry of Finance, (2010, November). The Economic Adjustment Program for Greece, Report Submitted in accordance with Council Decision 2010/320/EU. (Found at http://ec.europa.eu/economy_finance).

5. International Monetary Fund, (2011). *Greece: Third Review Under the Stand-By Arrangement.* European Department. Washington, D.C.: International Monetary Fund. (Found at www.imf.org)

6. International Monetary Fund (2008). *Greece: Selected Issues.* Washington: International Monetary Fund. (Found at www.imf.org).

7. Katsios, S. (2006). The Shadow Economy and Corruption In Greece. *South-Eastern Europe Journal of Economics 1* , 61-80.

8. Lyssiotou, P., Pashardes, P., and Stengos, T. (2001). Estimates of the Black Economy based on Consumer Demand Approaches. (Found at http://steconomice.uoradea.ro/leonardo3).

9. Russell, B. (2010). *Revenue Administration: Managing the Shadow Economy.* Fiscal Affairs Department. International Monetary Fund. (Found at www.imf.org).

10. Transparency International Organization, Corruption Perception Index 2010. (Found at www.transparency.org).

11. Schneider, F. (2002). Shadow Economy. Austria.(Found at http://www.economics.jku.at).

12. Schneider, F. (2002). Size and Measurement of the Informal Economy In 110 Countries Around the World.(Found at http://www.amnet.co.il/attachments/informal_economy110.pdf).

13. Schneider, F., and Enste, D. (2002). *Hiding in the Shadows: The Growth of the Underground Economy.* International Monetary Fund. (Found at www.imf.org).

14. Ziomas, D. B. (2010). *Greece: In-work poverty and labour market segmentation.* Institute of Social Policy-National Centre for Social Research - EKKE.

Ελληνική Βιβλιογραφία

1. Γεωργακόπουλος, Θ. Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική. Αθήνα 1997.
2. Ελεγκτικό Συνέδριο, (2010). Ετήσια Έκθεση Οικονομικού Έτους 2007. (Found at http://www.elsyn.gr).

3. Μείωση του κόστους εργασίας στην Ελλάδα. (2011, Ιούνιος). *HR Professional, 77*.

4. Οικονομικά Χρονικά (2011, Ιούλιος). Έρευνα για τη Φοροδιαφυγή- Μελέτη της συμπεριφοράς και των χαρακτηριστικών του φορολογούμενου. Οικονομικό Επιμελητήριο Ελλάδος.

5. Οικονομικό Δελτίο, (2011, Ιούνιος), Τεύχος 35, Τράπεζα της Ελλάδας. (Found at http://www.bankofgreece.gr**)**.

Ηλεκτρονικές Διευθύνσεις:

1. http://www.e-taxis.gr/

2. http://ec.europa.eu/ellada/
3. http://www.phantis.com/
4. http://www.euobserver.com